

MEZINÁRODNÍ POLITIKA

ROČNÍK XXXII

CENA 39,50

03/2008

Válka v Iráku

PO PĚTI LETECH

**Irák jako americký návrat
do minulosti**

**„Iráčané jsou zvyklí
na konflikty a dohadují se
i o nemožném“**

**Černá ruka lidské zloby.
K výročí největšího teroristického útoku v Indonésii**

ISSN 0543-7962

9 770543 796005

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Světozor • 1

Irácké mysterium | -zz- • 3

VÁLKA V IRÁKU PO PĚTI LETECH

František Šulc | Irák jako americký návrat do minulosti • 4

Veronika Bílková | Vzestup a pád doktríny preventivní války • 8

Jan Urban | „Iráčané jsou zvyklí na konflikty a dohádají se i o nemožném“ • 11

DVA POHLEDY

Jana Hybášková, Vladimír Laštůvka | Pět let od zahájení války v Iráku • 15

EKONOMICKÝ OBZOR

Jiří Fárek | Strukturální proměny světové energetiky a jejich geopolitické souvislosti (II) • 16

VZTAHY A PROBLÉMY

Jiří Štěpanovský | Mezinárodněprávní aspekty nezávislosti Kosova • 18

Lukáš Novotný | Bavorská CSU mění kurz politiky vůči České republice • 22

ZEMĚMI SVĚTA

Jaroslav Olša | Černá ruka lidské zloby. K výročí největšího teroristického útoku v Indonésii • 26

VOLNÁ TRIBUNA

David Adamec | Analýza komunikační strategie organizace al-Káida • 30

Miroslav Suja | Írán a základny – test unipolarity • 34

Peter Mandelson | Co nám členství Ukrajiny ve Světové obchodní organizaci říká o světové ekonomice? • 36

RECENZE

Mária Pešeková | Česko-německá deklarace. Deset let poté • 38

Radka Druláková | Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces • 38

Alexandra Peřková | Rusko-čečenský konflikt • 39

POSLEDNÍ STRANA**Foto na titulní straně**

Zdroj: Ceerwan Aziz, Globe Media/Reuters

Tiráž

Ročník XXXII • Vydává: Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i. • Šéfredaktor: Robert Schuster • Úvodníky, komentáře: Zdeněk Zbořil • Odpovědná redaktorka: Milena Strejčková • Sekretářka redakce: Irena Krejčová • Grafický návrh: Jakub Tayari • Autor obálky: Filip Sojka • Distribuce: Dagmar Červinková • Redakční rada: Veronika Bílková (předsedkyně), Vojtěch Belling, Miloš Calda, Martin Ehl, Jiří Fárek, Kai-Olaf Lang, Kristina Larischová, Pavel Máša, Jaroslav Olša, Miloš Pojar, Pavel Pšejja, Michael Romancov, Jiří Schneider, Jiří Štěpanovský, Filip Tesař, Tomáš Veselý, Zdeněk Zbořil • Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevýžadané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1 • telefon 251 108 107 • fax 251 108 222 • e-mailová adresa umvedo@iir.cz • Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 711 Sk. Registrováno MK ČR E 5210.

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobruška. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L.K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34 • telefon +421 244 453 711 • fax +421 244 373 311 • e-mailová adresa Herslova@lkpermanent.sk • www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz • Podávání tiskoviny povolené SsRP Banská Bystrica č.j. Opč-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996. ISSN 0543-7962 • INDEX 46911

Únor 2008

Světozor

1. Polský ministr zahraničí Radosław Sikorski oznámil, že bylo dosaženo principiální shody mezi Varšavou a Washingtonem o umístění raketové základny. Při dřívějších jednáních americká ministryně zahraničí Riceová podpořila požadavky na modernizaci polské obrany.
1. Při dvou sebevražedných útocích v Bagdádu zahynulo přes 70 lidí.
1. BBC oznámila, že nezávislé Kosovo je ochotno uznat 20 ze 27 členských zemí EU.
2. V Čadu vypukly boje mezi povstalci a vládními oddíly. Do hlavního města Ndjameny údajně vstoupilo 2000 povstalců.
3. V druhém kole prezidentských voleb v Srbsku zvítězil dosavadní prezident Boris Tadić.
3. Lídr keňské opozice Raila Odonga vyzval Africkou unii, aby do Keni vyslala mírové síly, které by pomohly zastavit násilí.
4. Rumunský parlament schválil novou smlouvu o reformě institucí EU.
5. Venezuelský prezident Hugo Chávez pohrozil velkým potravinářským podnikům v zemi znárodněním, pokud nebudou dodávat na trh více produktů a nezastaví tak pokračující nedostatek základních potravin.
5. Náčelník izraelské zpravodajské služby Mosad Meir Dagan prohlásil v Knesetu, že Írán bude mít do tří let jaderné vojenské kapacity.
5. Volební superúterý v USA: po primárních volbách zůstávají u demokratů ve hře Hillary Clintonová a Barack Obama, z republikánů zůstává favoritem John McCain.
6. Italský prezident Giorgio Napolitano rozpustil parlament. Předčasné volby se budou konat 13.–14. dubna.
7. Parlamentní shromáždění OBSE oznámilo, že nemůže přijmout pozvání ruské strany a březnové ruské prezidentské volby proběhnou bez přítomnosti pozorovatelů OBSE.
7. Francouzské Národní shromáždění schválilo vládní návrh zákona o ratifikaci Lisabonské smlouvy. Slovenský parlament hlasování o ratifikaci opět odložil.
8. Ve Vilniusu skončila schůzka ministrů obrany NATO. Nedokázala se shodnout na integraci amerického raketového deštníku v Evropě s podobným aliančním projektem. Zástupci USA kritizovali neochotu spojenců vyslat více vojáků do Afghánistánu.
8. Francouzský list Le Figaro informoval, že Paříž chce vytvořit „tvrdé jádro“ zemí z elitních sil pro intervenční zásahy mimo Unii. Podílet by se měly Francie, Velká Británie, Německo, Itálie, Španělsko a Polsko. Každá země by dala k dispozici 10 000 mužů.

9. Turecký parlament schválil dva dodatky k ústavě, jejichž cílem je zmírnit zákaz nošení muslimského šátku na vysokých školách.
10. Papež Benedikt XVI. odsoudil diskriminaci žen v některých kulturách ve světě a násilí páchané na ženách. Zároveň požadoval, aby byla ženám přiznána stejná práva jako mužům. Diskriminující kultury nespécifikoval.
10. Mluvčím a nejvyšším představitelem všech sudetských Němců všude ve světě byl zvolen europoslanec Bernd Posselt.
11. Americké úřady obvinily šest teroristů z aktivní účasti na teroristických útocích v září 2001 v USA. Je mezi nimi Chálid Šajch Muhammad, který se před pěti lety přiznal k organizaci a plánování těchto útoků i k dalším teroristickým činům.
11. Venezuelský prezident Hugo Chávez pohrozil, že zastaví prodej ropy Spojeným státům, jestliže Američané neukončí „ekonomickou válku“. Ropný koncern Exxon Mobil totiž zaznamenal u mezinárodních soudů dílčí úspěch se žalobou požadující na Venezuele kompenzaci za znárodňovací kroky.
12. Dánská policie zatkla dva Tunisany a jednoho Dána marockého původu, kteří připravovali vraždu dánského karikaturisty Kurta Westergeerda, který v roce 2005 zveřejnil kontroverzní kresby proroka Mohammeda.
12. Prezident Vladimir Putin varoval Ukrajinu, že na ni Rusko zamíří své rakety, pokud by v budoucnu vstoupila do NATO nebo umožnila USA vybudovat na svém území prvky raketové obrany.
12. Bylo zveřejněno, že USA chtějí kromě raketové základny v Polsku a radaru v ČR umístit poblíž Íránu třetí komponent, a to vysoce mobilní radar typu X-Band.
13. Australská vláda se ústy premiéra Kevina Rudda omluvila původním obyvatelům za nucenou asimilaci a slíbila, že přiblíží jejich životní podmínky ostatním Australanům.
14. Slovenská vládní strana Směr se vrátila do klubu socialistů v Evropském parlamentu. Členství ji bylo pozastaveno v říjnu 2006 poté, co vytvořila koalici s Mečiarovým Hnutím za demokratické Slovensko a nacionalistickou Slovenskou národní stranou.
14. Ruský prezident Vladimir Putin zopakoval, že pokud v Polsku a ČR vzniknou základny americké protiraketové obrany, ruská armáda na ně zamíří své rakety.
17. Kosovský parlament vyhlásil nezávislost Kosova na Srbsku. Srbský prezident Boris Tadić a premiér Vojislav Koštunica odtržení Kosova okamžitě odmítli. Albánie a Irsko přislíbily brzké uznání. V Bělehradě začaly demonstrace, přičemž davy zaútočily na budovy OSN a EU.
18. USA oficiálně uznaly nezávislost Kosova. Ministři zahraničí EU se shodli na společném prohlášení, podle něhož uznání nezávislosti Kosova zůstane na jednotlivých členských státech EU. S uznáním následovaly Velká Británie, Francie, Německo a Turecko.
18. V Pákistánu se konaly parlamentní volby. Nejvíce hlasů získala Pákistánská lidová strana zavražděné Bénazir Bhuttové, druhá je opoziční Pákistánská muslimská liga Naváze Šarífa.
19. Fidel Castro oznámil, že se už nebude ucházet o nejvyšší úřad na Kubě.
20. Jednotky NATO uzavřely na 24 hodin hranici Kosova se Srbskem. Reagovaly tak na akce Srbů, kteří vypálili hraniční přechody v Jarinje a Banje.
21. Raketa amerického vojenského námořnictva zničila nefunkční špiónážní satelit, který mířil k zemi. Zneškodnila palivovou nádrž obsahující velké množství toxického hydrazinu.
22. Turecká armáda masivně udeřila na základny povstalců ze zakázané Strany kurdských pracujících v severním Iráku.
22. Stálý ruský zástupce u NATO Dmitrij Rogozin prohlásil, že pokud EU či vojenská NATO budou v Kosovu překračovat mandát daný rezolucemi OSN, Rusko může použít sílu.
24. Ve druhém kole kyperských prezidentských voleb zvítězil kandidát komunistické strany AKEL Demetrios Chrostofias.
24. Novým kubánským prezidentem se stal Raúl Castro. Parlament schválil jeho návrh, že všechna zásadní rozhodnutí se budou konzultovat s Fidelem Castrem.
25. Nový kubánský prezident Raúl Castro oznámil, že zruší některá ekonomická omezení.
25. Kandidát na ruského prezidenta Dmitrij Medveděv v Bělehradě zopakoval, že Moskva je kategoricky proti nezávislosti Kosova.
28. Ve Stockholmu a v Oslu bylo zatčeno šest osob podezřelých z financování terorismu a plánování teroristických útoků.
29. Irácká prezidentská rada schválila rozsudek z loňského června, jímž byl Ali Hasan Madžid zvaný Chemický Ali odsouzen k trestu smrti. Byl shledán vinným z podílu na genocidě Kurdů, při níž v 80. letech zahynulo na 180 000 lidí.
29. Bulharsko podepsalo se Spojenými státy jedenáct vojenských dohod. Týkají se podmínek výstavby amerických vojenských základen na bulharském území.

Česko a svět

1. Ministr zahraničí Karel Schwarzenberg prohlásil, že Česko nebude mezi prvními, ale ani mezi posledními státy, které uznají nezávislost Kosova.
19. Podle výsledků výzkumu německé Bertelsmannovy nadace, která zohledňuje rozvoj ekonomiky a konsolidace systému, má Česko nejlepší ekonomické výsledky ze 125 zemí.
23. Bylo oznámeno, že belgický ministr vnitra Patrik Dewael přišel s plánem, v němž se navrhuje zrušit pracovní omezení pro Čechy a občany dalších postkomunistických zemí, členů EU od roku 2004, s platností od 1. května tohoto roku.
25. Předseda ČSSD Jiří Paroubek přicestoval na pracovní návštěvu Sýrie. Zúčastnil se semináře o evropské politice ve vztahu k arabským záležitostem. Podle Paroubka neměla jednání politický obsah.
25. Premiér Mirek Topolánek odletěl na šestidenní návštěvu USA. Hlavními body jednání je vybudování amerického radaru v ČR a zrušení víz pro české občany při cestě do USA.
27. Ministr vnitra Ivan Langer podepsal se svým americkým protějškem Michaellem Cartoffem Memorandum o porozumění, podle něhož bude vízová povinnost pro české občany zrušena v říjnu nebo listopadu tohoto roku.
27. Premiér Mirek Topolánek jednal ve Washingtonu s americkým prezidentem Georgem W. Bushem. Dohoda o umístění amerického radaru v Česku nebyla podepsána. Schází dojednat pravidla o ochraně životního prostředí a právní rámec pro pobyt amerických vojáků na území ČR.
27. Evropská komise dala najevo, že podobný dokument jako česko-americké Memorandum o porozumění týkající se zrušení víz by nepodepsala. Dokument hodlá důkladně prostudovat a podle výsledku rozhodne, zda proti české vládě podnikne nějaké právní kroky.

Irácké mysterium

Mysteria byla ve starověkém Egyptě a v novějším Řecku magickými obřady, k nimž měli přístup jen zasvěcení. V dobách evropského středověku se tímto slovem pojmenovávaly církevní slavnosti, podívané, a dodnes toto slovo vnímáme v souvislosti se záhadami, tajuplností nebo tajným učením.

Od ukončení hlavní vojenské operace v Iráku, která byla jen pokračováním již dávno vyhlášené války darebnému režimu, ale i v následujících pěti letech po jejím ukončení, se pravidelně celý svět vrací k otázce viny a hledá se odpovědnost za skutečnost, že spravedlnost nebyla nalezena a právo na život Iráčanů i Američanů potlačeno. Právě probíhající prezidentská volební kampaň ve Spojených státech je navíc příležitostí ukázat na viníky zejména proto, že karatský prst opět ukazuje na George W. Bushe.

Odvážnější komentátoři iráckého mystéria, nebo stále obtížnější srozumitelné podívané, stavějí do *chorus line* americké zahraniční politiky ještě Dicka Cheneyho, Donalda Rumsfelda, Paula Wolfowitz, Colina Powella i jeho nástupkyni Condoleezy Riceovou. K sólistovi z Bílého domu pak nejčastěji přidávají Ari Fleischera a Scotta McClellana, dva neoficiálnější informátory o průběhu iráckého trápení. Jejich američtí kritici se domnívají, že tito spoluautoři tajného plánu nebo spiknutí pronесли od 11. září 2001 do 19. března 2003 více než 935 vědomých nepravd, které měly sloužit k oklamání americké i mezinárodní veřejnosti. Z toho se prý jednalo v 532 případech o prohlášení, že Irák má zbraně hromadného ničení, vyrábí je nebo se je snaží získat odjinud. A to vše ve spolupráci s mýtickou al-Káidou. Za důvod těchto lží pak považují úsilí vytvořit novou *říši strachu*, když už *říše zla* byla *out of fashion*.

Odborníci na dezinformace vědí, že profesionální poskytování chybných informací může ovlivnit veřejné mínění natolik, že lze dosáhnout strategických cílů ve vojenství a válečnictví, ale i v politice nebo v ekonomice i bez použití zbraní. Stačí monopolizovat zdroj informací a zvolit téma, které je pokládáno za aktuální, a vybrat vhodné agenty jeho distribuce. Stále totiž platí, že politici potřebují, aby se jejich voliči cítili být něčím ohroženi.

A jde-li o něco tak často veřejně odmítaného, jako je válka, je dobré vyhlásit ji ve chvíli, kdy ji ještě nikdo za válku nepovažuje. Odedávna se tomu říká *příprava veřejného mínění před zahájením vojenských operací*. Jejím cílem je vyvolat emocionální reakci a je lhostejné, zda bude pozitivní, či negativní. Má se totiž vytvořit stav, kdy emoce přemohou rozum, protože soudy ovlivněné city nejsou založeny na analytických schopnostech nejen jednotlivce, ale i celých skupin osob.

Úspěch dezinformace je pak přiměřený míře poznání funkce lhavosti, a to dokonce, i když jde o *pia fraus* – lež

milosrdnou. Proto je třeba udržovat neznalost až na úrovni ignorance a vyvolávat zmatenost tím, že se často mění různá hodnocení. Hodnoty se stávají méně stabilní, věci ale slouží i nadbytečnost informací, usměrňování informačních toků a až mechanická záměna detailů za celek. A to vše bez možnosti ověřovat veřejně prezentovaná fiktivní sdělení.

Je také možné prodat vedlejší malé a velké lži a polopravdy, ale hlavně je dobré opatřit si kritická nebo obdivná prohlášení politiků doma i v zahraničí. Ti také umějí lépe než kdokoli jiný personifikovat střetnutí dobra a zla, většinou díky účelově zvoleným slovům indikativním.

Logomachii známe už od George Orwella, ale zkusme se soustředit jen na slova *svoboda*, *demokracie*, *antiame- rický*, *antievropský*, abychom pochopili, jakou úlohu hraje toto slovičkaření nebo *verbalismus*, přesněji používání slov bez ohledu na jejich význam, ale s ohledem na představy, které jsou na nějakém konkrétním místě a v konkrétním čase s nimi spojené.

V *Petite histoire de la desinformation* píše Vladimír Volkoff o zneužití obrazu, který ještě lépe než slova umí útočit na emoce a umožňuje větší manipulaci. Mezi slavnostním ohňostrojem a nočním ostřelováním nějakého území není z hlediska emocionálního účinku žádný rozdíl. A to už nemluvíme o tom, že dnes není třeba nějakou realitu audiovizuálně upravovat, protože je snadnější ji vytvořit.

Jinou metodou je využívání pavoučí sítě komunikačních satelitů a odposlechů k získávání pravdivých informací. Potom je třeba zabránit, aby k nim měl někdo jiný přístup, a tyto informace dále upravovat a šířit. Tak se rodí *Global Information Structure*, ve skutečnosti převaha autopoietických systémů, které už nejsou pod kontrolou ani nejlépe informované hlavy státu.

Je tedy možné získat informace o tom, co se v posledních pěti letech v Iráku stalo a co se tam děje ve dnech tohoto neslavného výročí? Snad ano, ale jako zdroj těchto informací nemohou být lidé, kteří předváděli na veřejnosti zfalšované obrazy, zkumavky s antraxem nebo odůvodňovali protiislámské *tažení na Východ*. Jen letmý pohled do pět let starých novin vydávaných v ČR nás přesvědčí nikoliv o stavu věcí, ale o schopnosti mnoha zpravodajů vždy a za všech okolností objevit viníka v tom druhém.

Právě proto publikujeme v tomto čísle Mezinárodní politiky rozhovor s Janem Urbanem, který se v Iráku účastnil *projektu záchranu iráckého kulturního dědictví*. Snad si čtenáři tohoto rozhovoru uvědomí, že se stále víc pohybujeme na území, ve kterém se přestáváme orientovat.

-zz-

František Šulc

Irák

jako americký návrat do minulosti

Důvody k intervenci mohou být v krátkosti sumarizovány takto: Za prvé, jde o případ humanity a je nutné ukončit zvěrstva, krveprolití, hladovění a strašnou bídu, která tam panuje a kterou strany konfliktu nejsou schopné či ochotné zastavit či utlumit... Zvláště v tomto případě jde o naše poslání a máme k tomu právo...

Prezident William McKinley

v poselství Kongresu, ve kterém žádal schválení použití ozbrojených sil proti Španělsku kvůli Kubě, 11. dubna 1898

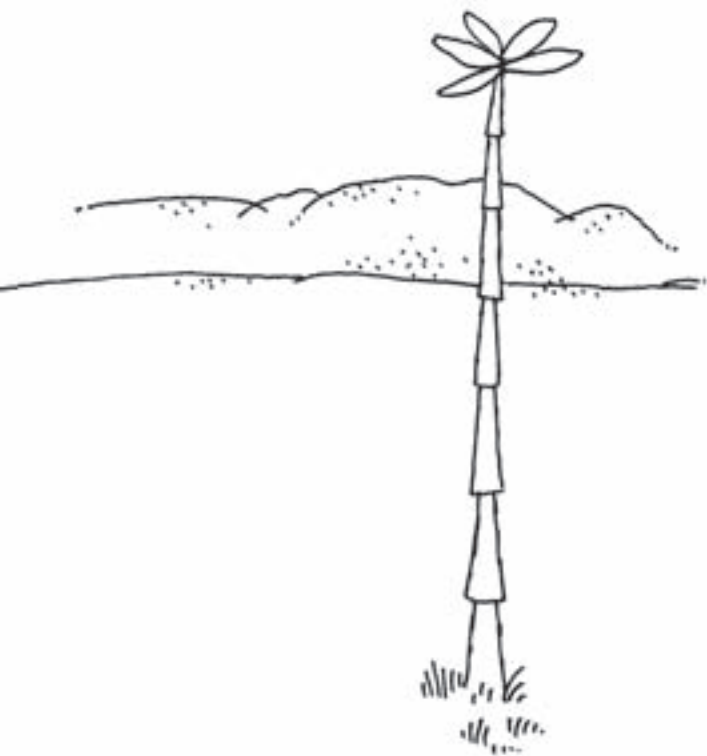
Když William McKinley nastupoval v roce 1897 do úřadu amerického prezidenta, nechtěl vést války ani provádět expanzivní politiku. Události však jeho představy záhy změnily a byl to právě McKinley, který vedl USA do války se Španělskem a mimo jiné schválil anexi Filipín. Válka se Španělskem skončila v únoru 1899 podpisem mírové smlouvy. Spojené státy mohly okupovat Kubu a rozhodnout o její budoucnosti, získaly několik ostrovů včetně Guamu a byly jim postoupeny Filipíny. Výměnou zaplatily Španělsku 20 milionů dolarů.

Okupace Filipín však neprobíhala zdaleka tak snadno, jak se očekávalo, boje s Filipinci neustávaly. A když došlo k uklidnění, symbolicky 4. července 1902 nástupce zavražděného McKinleyho prezident Theodore Roosevelt oznámil konec americko-filipínské války. Službou na Filipínách prošlo do té doby více než 120 tisíc amerických vojáků, 4324 jich bylo zabito a dalších 2818 zraněno. Dle odhadů zahynulo i 250 tisíc až milion Filipínců. Kenneth J. Hagan a Ian J. Bickerton k tomu uvádějí: „Do konce roku 1903 dokázali Američané získat kontrolu pouze nad městskými a pobřežními oblastmi... Partyzánská válka neskončila do roku 1913, kdy prezident Woodrow Wilson přišel se změnou politiky, která vedla k úplné nezávislosti (Filipín).“

Dá se zde nalézt mnoho podobného s tím, co se odehrávalo v roce 2002 v rámci příprav na iráckou invazi, stejně jako během rychlé války i pokusu o stabilizaci poválečné země. Ostatně, irácké události jako by vybízely k hledání historických analogií. A byť je filipínská analogie v mnoha ohledech trefnější než s oblibou používaná vietnamská, jde pouze o analogii, která se stává bezcennou, pokud se z prostředku k analýze změny na kladivo mající prosadit něčí pohled na to, co se stalo a děje v Iráku.

Zlepšující se statistiky

O Iráku byly v posledních pěti letech napsány snad desetitisíce stránek. Je to polarizující událost, která je například i díky postavě amerického prezidenta George W. Bushe a malému historickému odstupu mnohdy špatně analyzována. Irák je bezesporu událost, která bude formovat mezinárodní politiku, bezpečnostní ob-

Amerika nikdy nechtěla dominovat, nikdy nechtěla dobít. Vždy jsme chtěli osvobodovat. Naším přáním je pomoci Iráčanům nalézt pozhledání svobody v rámci jejich kultury a tradic. Iráčanům se nemůže dařit pod vládou diktátora, který je potlačuje a zastrašuje.

Prezident George W. Bush

při podpisu Irácké rezoluce, kterou mu Kongres dal právo použít v Iráku ozbrojené síly, 16. října 2002

last a americkou politiku na mnoho let dopředu. Je charakteristický chybami, špatným odhadem (zastánců i odpůrců) a zároveň schopností se poučit. Současná situace je radikálně jiná, než byla před rokem či před dvěma, ale irácké prostředí je natolik fluidní, že je nutné zachovávat opatrnost.

„Násilí roste jak co do rozsahu, tak komplexity a smrtonosnosti,“ psali ještě před rokem a půl ve zprávě autoři tzv. Iraq Study Group, jejichž úkolem bylo navrhnout cesty, jak z bludného kruhu násilí. „Také kriminalita činí pro mnoho Iráčanů každodenní život nelehkým. Loupeže, únosy a vraždy jsou obvyklé na většině území země,“ uvádí se ve zprávě dále. Dnes, pokud se člověk podívá na jedny z nejlepších kontinuálních statistik, které jsou k dispozici, na tzv. Iraq Index, vytvářený The Brookings Institution, zjistí, že došlo k zájmové proměně.

Byť mají grafy s počty obětí irácké „stabilizační fáze“ několik vrcholů, za nejkrvavější měsíc z hlediska obětí iráckých civilistů se dá označit listopad 2006, kdy mělo zemřít 3709 z nich. V lednu letošního roku to bylo podle tzv. Iraq Index 550 obětí. Z hlediska amerických sil patří k nejkrvavějším měsícům listopad

2004, kdy zemřelo 137 vojáků. Od zahájení ofenzivy z loňského června, kdy zemřelo 100 příslušníků ozbrojených sil, počet mrtvých kontinuálně klesá s mírným vzestupem v lednu 2008, kdy zemřelo 31 vojáků – pět z nich zahynulo při nebojových incidentech, šestnáct zabily tzv. improvizované nástražné systémy (IED – Improvised Explosive Device) a deset nepřátelská střelba. Ostatně obávané IED byly příčinou čtyřiceti procent ztrát (1574 vojáků) oproti 30,7 procentům (1208 vojáků) způsobených nepřátelskou střelbou. Celkově se počet mrtvých amerických vojáků blíží čtyřem tisícům.

Jak uvádí tzv. Iraq Index, nebyl od loňského června unesen jediný cizinec. Podle odhadů se ustálil počet cizinců přecházejících hranice, aby podpořili vzbouřence, na 40 za měsíc. Mezi cizími bojovníky v Iráku je nejvíce Saúdských Arabů – 41 procento z odhadovaných 800–2000. Zatímco ještě v srpnu loňského roku došlo ke dvanácti útokům na ropná zařízení (nejvíce jich bylo v prosinci 2004–30), v současnosti dochází k jednomu útoku měsíčně. Na druhou stranu, z hlediska produkce ropy a elektřiny nepatřil leden 2008 podle tzv. Iraq Index k nejlepším měsícům, protože došlo k poklesu a v některých ohledech se stále nedosahuje předválečných čísel.

Spojené státy vstupovaly do Iráku připravené na válku, nikoli na mír. Analýzu událostí, které předcházely březnu 2003, je nutné hodnotit atmosférou tehdejší doby ovlivněné především teroristickými útoky ze září 2001 a následnou, v první fázi úspěšnou vojenskou akcí v Afghánistánu. To, co se stalo, je a bude předmětem rozsáhlých debat, které se zaměřují na popis událostí z různých úhlů – mezinárodněprávního, mezinárodních vztahů, diplomatického, čistě vojenského, ekonomického ap. Cílem tohoto textu je poukázat na vliv postkonfliktní situace v Iráku na americké ozbrojené síly.

Výcvik proti tankům, nikoli proti Toyotám

Transformace amerických ozbrojených sil započatá ještě před 11. zářím 2001 novou administrativou byla značně ovlivněna dvěma prolínajícími se koncepty z druhé poloviny 90. let minulého století. „Network-Centric Warfare“ (NCW) je charakterizován informační superioritou, která zvyšuje bojovou sílu díky síti senzorů, skvělé znalosti bojiště a schopnosti rychlého rozhodování. Důsledkem je vyšší mobilita, vysoké tempo operací a vyšší účinnost bojových prostředků. Druhým konceptem je „Shock and awe“ („Šok a hrůza“), který je taktéž charakterizovaný informační nadřazeností a skvělou znalostí bojiště, což umožní používat především útoky z velké vzdálenosti pomocí „chytré munice“ tak, aby, zjednodušeně řečeno, nepřítel ztratil vůli bojovat (útoky se vedou na infrastrukturu a bojové jednotky). Pozemní jednotky mají být použité pouze v případě, pokud nepřítel po razantním útoku neuprche.

Tyto modely mohou být úspěšné, ale jak se ukázalo v Afghánistánu i Iráku, pouze pro vedení války, a to ještě do jisté míry. V ani jedné operaci nebyly schopné senzory a informační technologie zajistit jednotkám dominantní přehled o bojišti. To bylo

Irák je bezesporu událost, která bude formovat mezinárodní politiku na mnoho let dopředu.

patrné například v bitvě o jeskynní komplex Tora Bora, odkud se podařilo teroristům uniknout, či při problémech při postupu 3. pěší divize přes Eufrat, kdy byli Američané napadeni neodhalenou obrněnou iráckou brigádou. Dalším příkladem může být zaskočení amerických sil útoky ze zálohy na zásobovací konvoje a partyzánskými akcemi polovojenských jednotek Fedajínů. První spojenecký voják, který padl, v akci 21. března 2003, byl poručík námořní pěchoty Therral „Shane“ Childers. Paradoxně byl zabit příslušníkem Fedajínů, který jej zastřelil z korby civilní Toyoty. Michael R. Gordon a Barnard E. Trainor v této souvislosti uvádějí: „Námořní pěšáci si nebyli jisti, jak reagovat. Primárně bylo jejich úkolem se vypořádat s iráckými tanky T-72, T-55 a obrněnými transportéry BVP sovětské výroby – nikoliv osamoceným civilním vozidlem.“ Zmínění autoři popisují i řadu dalších případů, kdy nedostatek informací ohrožoval úspěch probíhajících operací.

Spojené státy vstupovaly do Iráku připravené na válku, nikoli na mír.

Nový generál, nový přístup

Jestliže se objevovaly problémy už během bojových operací, naplno se projevíly po jejich skončení. Převládajícím přístupem v transformaci amerických sil byl důraz na to, aby se skládaly z malých, snadno manévrovatelných jednotek, které nedostatek „pancíře“ vyvažují jak informační, tak zbraňovou nadřazeností. To je však nedostatečné pro postkonfliktní rekonstrukci, zvláště v prostředí, kde probíhá partyzánská válka. „Skutečné těžiště ve válce, jejímž cílem je změna režimu, nespočívá v likvidaci starého režimu, ale ve vytvoření nového. NCW a „shock and awe“ o této klíčové záležitosti mlčí,“ napsal Frederick W. Kagan.

Asi se nedá zapomenout na rabování v dubnu 2003. Bylo to v době, kdy se irácká armáda i policie kompletně rozložily a až na několik výjimek – nikoli centralizovaných – zavládlo bezpečnostní vakuum. Z hlediska weberovské definice přestal irácký stát existovat. Od toho okamžiku je možné datovat začátek

problémů – malé jednotky fungující podle nové transformační politiky nebyly schopné zajistit pořádek. Neutěšená situace se zpočátku projevovala rabováním, které zlikvidovalo řadu podniků a zvýšilo ekonomickou nestabilitu. V řádu dnů a týdnů začaly kriminální gangy získávat kontrolu nad oblastmi a později úspěšně spolupracovaly jak s teroristy, tak s iráckým hnutím odporu a jednotlivými milicemi.

Přitom třeba rabování se dalo předpokládat. Operace v Panamě, kterou schválil otec současného prezidenta v roce 1989, probíhala také zdánlivě hladce. Rabování však jenom během prvních deseti dnů způsobilo škody za 750 milionů dolarů a celkově se v Panama City a dalších městských oblastech škody vyšplhaly na 1–2 miliardy dolarů.

Pokud jde o Irák, nebyl problém v tom, že by neexistoval plán, pracovalo na něm ministerstvo zahraničí (tzv. Projekt budoucnosti Iráku), ale že poválečnou rekonstrukci dostal nakonec na starost úřad ministra obrany. Zatímco na přípravě válečné operace se pracovalo více než rok, tzv. Fáze IV, tedy postkonfliktní obnova, se začala vážněji řešit až několik týdnů před invazí. Narychlo poskládaný a malý tým generála ve výslužbě Jaye Garnera, který měl být jakousi „dočasnou vládou“, postrádal odborníky na oblast i důvěru. Už na konci května 2003 byl Garner vystřídán Paulem Bremerem, který šéfoval CPA (Coalition Provisional Administration) do konce června 2004.

Bylo by ale nesprávné obviňovat pouze Garnera a Bremeru z chyb jako rabování, nezajištění hranic, což napomohlo přílivu bojovníků a operativeců okolních zemí do Iráku, neschopností bojovat s kriminálními skupinami atp. Nicméně s jedním rozhodnutím, které způsobilo enormní problémy, bude Bremer spojován navždy. Šlo o tzv. „debaasifikaci“ a hlavně rozpuštění irácké armády. K tomu uvádí David L. Philips: „Nejenom, že dekret obrátil 400 tisíc bývalých vojáků proti Američanům vedené koalici, ale pokud uvažíte, že průměrná irácká rodina se skládá z šesti lidí, tak se rozhodnutí přímo dotklo 2,4 milionu Iráčanů, tedy necelých 10 procent populace.“

Velitel amerických sil v Iráku generál David Petraeus.

Mohammed Ameen, Globe Media/Reuters

Budování irácké armády a policie od základu zvýšilo závislost Iráku v bezpečnostní oblasti na koaličních silách, které však nebyly na něco takového připravené. „Já jsem proti tomu, abychom využívali našich vojáků k budování státní moci. Jakmile svou práci dokončíme, určitě naše jednotky nebudou působit v úloze mírotvůrců. Musíme zajistit ustavení ochranných sil OSN a odejít,“ pronesl dle Boba Woodwarda americký prezident George W. Bush o poválečném plánu v Afghánistánu. Stejný přístup – vyhrát válku a rychle pryč – platil i pro Irák. Ovšem bez ochoty dalších zemí podílet se na mírové obnově Iráku po válce, s níž množství relevantních států nesouhlasilo, neměl plán prezidenta Bushe naději na úspěch.

Změna v přístupu nastala až loni. Impulsem byla už zmiňovaná zpráva nadstranické komise, která mj. doporučila dočasné zvýšení počtu amerických sil, což

do té doby Bushova administrativa odmítala, a s nástupem generála Davida Petraeuse do velení operace. Za zlepšením situace stojí řada faktorů. Je však příliš brzy na to říct, který z nich sehrál významnější roli a jestli bude mít zlepšení trvalejší charakter. Hlavní z nich se dají alespoň zmínit: zvýšení počtu amerických sil v bagdádské oblasti, zlepšení kvality

zpravodajských informací, které hodně pomohly při nové ofenzivě zahájené loni v červnu, zlepšení politické situace (především postupné zapojování sunnitů), dodržované příměří milicí, a tím pozastavení „občanské války“ mezi sunnity a šíity, zapojení kmenů do obnovy, a zejména jejich distancování se od zahraničních bojovníků (na mnoha místech kme-

Zdroje

- Hagan, Kenneth J.; Bickerton, Ian J.: *Unintended Consequences. The United States At War*
- Baker, James A III.; Hamilton, Lee H.: *The Iraq Study Group Report*
- Gordon, Michael R.; Trainor, Barnard E.: *Cobra II. The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*
- Kagan, Frederick W.: *War and Aftermath. Policy Review*
- Fukuyama, Francis (ed.): *Nation Building. Beyond Afghanistan and Iraq*
- Phillips, David L.: *Loosing Iraq. Inside the Postwar Reconstruction Fiasco*
- Woodward, Bob: *Bushova válka*
- www.brookings.edu/saban/~media/Files/Centers/Saban/Iraq%20Index/index20080131.pdf

ny obrátily zbraně proti nim), vytvoření sboru přibližně 73 tisíc Američany placených dobrovolníků, kteří pomáhají policii a fungují jako domobrana, zvýšení kvality a schopností irácké armády a policie či v neposlední řadě zastavení přímého vměšování Íránu do „občanské války“ v Iráku.

Trvalo více než čtyři roky, než nastal zlom. Byť výše uvedené řádky mohou vyvolávat dojem, že „vše bylo špatně“, není tomu tak. Největší problémy byly především v oblasti tzv. sunitského trojúhelníku, na jiných místech Iráku se situace stabilizovala a zlepšovala, nehledě na zprávy v médiích, které se logicky soustředily na nedostatky a krveprolití odehrávající se na menší části iráckého území.

Irák má velké dopady na americkou společnost a politiku. Byť není hlavním tématem současné kampaně před prezidentskými volbami, přesto je tím, co vyvolává ve voličích nejasný pocit nutnosti hlubší změny americké společnosti. Jestliže se ona změna skutečně zhmotní, jedním z jejích důsledků může být opatrnější americký přístup k angažovanosti v konfliktních a postkonfliktních oblastech, a tím rostoucí tlak na emancipující se Evropany, aby se více angažovali oni. Už jen proto je nutné odhodit ideologii a při plánování jakékoli budoucí operace se nejprve dobře podívat do minulosti. Nesmíme zapomínat na uštědrěné lekce, byť všechny historické analogie jsou platné jenom do určité míry.

František Šulc je redaktor Lidových novin, zaměřuje se na mezinárodní vztahy a bezpečnostní otázky.

Frantisek.Sulc@lidovky.cz

Veronika Bílková

Vzestup a pád doktríny preventivní války

Bývalý americký prezident Harry Truman kdysi řekl, že jediné, čemu lze účinně předejít preventivní válkou, je mír. Tažení proti Iráku, vedené současným prezidentem USA Georgem W. Bushem, ukázalo, že toto tvrzení je i po půl století stále pravdivé. Válka, jež měla vést ke snížení hrozby globálního terorismu, k ukončení proliferace jaderných zbraní a nastolení demokracie a vlády práva na Blízkém východě, uvrhla jen celý region do zmatků, z nichž se nevzpamatoval dodnes. Podle některých tento stav způsobila špatná realizace doktríny preventivních úderů, jež je ve své podstatě dobrá. Mnohé ovšem naznačuje, že fatálními nedostatky trpí již tato doktrína samotná.

Prevence vs. preempce

Preventivní válkou se rozumí takové použití síly v mezinárodních vztazích, jež usiluje o odvrácení hrozby ozbrojeného útoku, která by mohla vzniknout ve středním či delším časovém horizontu. Stát, který útočí, nereaguje na již existující ohrožení, ale snaží se včasným zásahem zabránit tomu, aby takové ohrožení vůbec mohlo vyvstat. Klasickým příkladem je izraelský nálet na irácký jaderný reaktor Osirak v roce 1981, který byl motivován snahou předejít tomu, aby režim Saddáma Husajna získal přístup k jaderné energii (a tím i potenciálně k jaderným zbraním). Prevence při použití síly se zásadně liší od preempce. Ta směřuje k odvrácení hrozby, která již vyvstala a je iminentní, a kdy tedy stát útočí proto, aby předešel bezprostředně hrozícímu napadení. Za preemptivní akci bývá považován izraelský útok zahajující šestidenní válku v roce 1967, který byl realizován v předvečer plánované invaze arabských sousedů.

Preventivní válka je na mezinárodní úrovni zakázána. Odpovídá totiž zákazu použití síly, zakotvenému v článku 2 odst. 4 Charty OSN a v obyčejovém právu, z něhož existují pouze dvě výjimky: kolektivní akce OSN a výkon práva na sebeobranu. Ko-

lektivní akce OSN mohou sice mít preventivní charakter a v určitém případě je může realizovat i jeden stát nebo skupina států, vždy se zde však vyžaduje schválení Radou bezpečnosti; toho se ovšem preventivní válce à la Irák, pojaté čistě unilaterálně, nedostává. Sebeobrana primárně představuje reakci na ozbrojený útok, který již byl realizován, popřípadě právě probíhá. V širším pojetí bývají někdy pod legální sebeobranu řazeny též preemptivní akce směřující proti bezprostředně hrozícímu útoku; akce preventivní naopak zůstávají mimo rámec platného práva, neboť odporují jeho základním ideovým postulátům, a navíc zahrnují příliš velké riziko zneužití a omylu.

Od 11. září 2001 k Iráku

Od přijetí Charty OSN v roce 1945 až do počátku nového tisíciletí se doktrína preventivní války těšila na mezinárodní scéně jen malé podpoře. Explicitně se k ní hlásil pouze Izrael, ostatní státy včetně velmocí naproti tomu dávaly opakovaně najevo, že tento postoj nesdílejí. Nejnázorněji se nedůvěra mezinárodního společenství k preventivní válce projevila po již zmíněném útoku na Osirak (1981). Ačkoli se Izrael pokoušel získat sympatie zdůrazňováním toho, jakým nebezpečím by se pro něj irácký jaderný reaktor mohl jednou stát, prakticky nikdo tuto argumentaci nepřijal a akce se dočkala tvrdého odsouzení. Rada bezpečnosti ji ve své rezoluci 487 označila za „jasné porušení Charty OSN a norem mezinárodního chování“; Valné shromáždění pak v rezoluci 36/27 mluvilo dokonce o „předem promyšleném a bezprecedentním aktu agrese“.

Postoj se začal měnit teprve po útocích z 11. září 2001. Vědomí důsledků, jež by mohlo mít propojení globálního terorismu s tzv. zločinnými státy (rogue states) vlastníci zbraně hromadného ničení, vedlo část států v čele s USA k závěru, že proti novým hrozbám je třeba bojovat novými prostředky, a to včetně preventivních úderů. Výrazem tohoto posunu se stala nová *Národní bez-*

pečnostní strategie USA přijatá v září 2002, která konstatovala, že Spojené státy „musejí být připraveny zastavit zločinné státy a jejich teroristické klienty dříve, než budou schopni ohrozit je a jejich spojence a přátele zbraněmi hromadného ničení“. Dokument připustil, že „státy nesmějí používat prevence jako záminky k agresi“, neuvedl ale, jak od sebe obě formy odlišit. Nezabýval se ani tím, jak rozdělení států na řádné a zločinné koresponduje s principem svrchované rovnosti, na němž je mezinárodní řád již od roku 1945 založen, nebo tím, jak zabránit, aby prosazení doktríny nevyvolalo stav všeobecné anarchie, ve které by si státy, zejména ty mocné, vyřizovaly s poukazem na možné budoucí nebezpečí účty s těmi, kdo se jim z určitého důvodu znelíbí.

Národní bezpečnostní strategie USA dala doktríně preventivních úderů teoretické vyjádření; válka v Iráku se stala její první praktickou realizací. Ačkoli se tažení, optimisticky – či spíše eufemisticky – nazvané *Operace Irácká svoboda*, opíralo i o jiná zdůvodnění (nutnost vymoci plnění odzbrojovacích rezolucí Rady bezpečnosti a zájem na zajištění lidských práv a na šíření demokracie), teze o preventivních úderech v něm sehrála významnou úlohu. Útok na Irák měl potvrdit, že je tato teze správná a že její aplikace má pozitivní dopady na mír a bezpečnost ve světě. Dnes, pět let od zahájení bojů, je již zřejmé, že se tak nestalo a že válka namísto toho odhalila a názorně demonstrovala čtyři zásadní slabiny, jež doktrína preventivní války vykazuje.

Irácká zkušenost

Za prvé, preventivní akce jsou založeny na hypotetickém hodnocení budoucího vývoje, jehož oprávněnost není snadné ověřit. Existuje zde tedy značné riziko, že se stát ve svých kalkulacích zmýlí, špatně odhadne plány jiného státu nebo do tohoto státu projektuje záměry, jež má sám. Přesně to se stalo v Iráku. Obvinění, že Irák vyvíjí (nebo dokonce již vlastní) zbraně hromadného ničení a udržuje aktivní kontakty s teroristickou organizací al-Káida, již se tyto zbraně chystá předat, se nepotvrdila. Nálezy v Iráku naopak ukázaly, že kritizované sankce OSN splnily svůj účel a přiměly Saddáma Husajna k výraznému odzbrojení; a že zprávy o údajných stycích s al-Káidou, včetně těch dodaných z České republiky, postrádaly hodnověrnost. K nárůstu aktivit teroristických sítí v oblasti i k novému kolu jaderného zbrojení ve světě (Írán, Severní Korea) došlo poněkud paradoxně teprve po úderu na Irák a, možno říci, v jeho přímém důsledku. Preventivní úder tedy riziko nejen nesnížil, ale dokonce sám přispěl k jeho přinejmenším dočasné eskalaci.

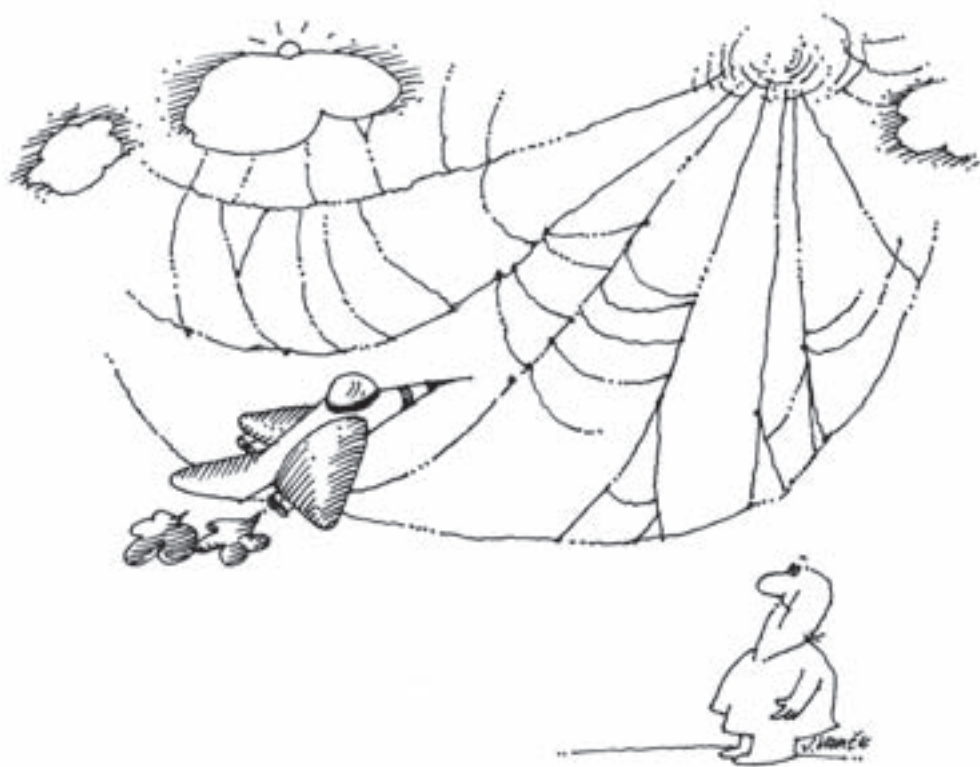
Za druhé, výkon sebeobranu je tradičně omezen kritérii nezbytnosti a proporcionality. Tato kritéria mají zabránit excesům a zajistit, aby k válce došlo jedině tehdy, je-li opravdu nutná. Nezbytnost státům velí, aby před použitím síly vyčerpaly všechny mírové prostředky, jež se reálně nabízejí. Proporcionalita říká, že míra a rozsah obrany i prostředky v ní nasazené nesmějí být ve zjevném nepoměru k původnímu útoku. Preventivní akce, jak potvrdila válka v Iráku, mohou těmto podmínkám vyhovět jen těžko.

Jediné, čemu lze účinně předejít preventivní válkou, je i v dnešní době stále mír.

Ohrožení zde není bezprostřední, a proto vždy existuje prostor pro využití jiných prostředků (například jednání). Zasahující stát se ale těchto prostředků vědomě zříká, neboť považuje za lepší zaútočit dříve, než vůbec nějaké riziko vyvstane. Absence konkrétního ohrožení dále znemožňuje posouzení přiměřenosti. Preventivní úder není s čím poměřovat, nanejvýš lze vycházet ze spekulativních scénářů, jež obvykle stavějí na nejhorší možné variantě vývoje a v souladu s ní ospravedlňují v podstatě cokoli. Příklad Iráku jasně demonstruje, že preventivní války, prezentované původně jako obranné, mají tendenci eskalovat a v konečném efektu vyústit třeba až ve svržení vlády, změnu politického systému nebo okupaci cílové země.

Za třetí, preventivní akce odporují logice systému kolektivní bezpečnosti, který ve světě vznikl po roce 1945. Tento systém počítá s tím, že státy budou unilaterálně řešit pouze věci, jež nesnou odkladu (například sebeobrana proti realizovanému útoku), zatímco ostatní záležitosti nechají k projednání a vyřešení multilaterálním fóřům v čele s OSN. I když tato fóra bývají často (a jistě oprávněně) kritizována, po Iráku lze jen těžko hájit tezi, že jsou neúčinná nebo zbytečná. Kolektivní sankce OSN uvalené na Irák počátkem 90. let skutečně přiměly režim Saddáma Husajna k odzbrojení, čímž dosáhly cíle, který sledovaly. Potřebnost a užitečnost multilateralismu se pak dále potvrdila po útoku na Irák, kdy USA samy vyzvaly OSN, aby se podílela na uklidnění situace v oblasti a na poválečné obnově země. Implicitně tím uznaly, že preventivní akce možná mohou vést ke krátkodobému vojenskému vítězství, sotva se ale dá s jejich pomocí dosáhnout dlouhodobého míru.

A za čtvrté, preventivní akce mají destabilizační vliv na mezinárodní systém. Vytvářejí totiž mezi státy nedůvěru a motivují je k tomu, aby se snažily co nejúčinněji se zabezpečit proti případnému útoku. Platí to zejména pro menší a středně velké státy, které se mohou nejspíše stát cílem preventivní akce, a proto je v jejich zájmu získat prostředky, s jejichž pomocí by takové akci předešly (jaderné zbraně). Po útoku na Irák se touto cestou vydaly Írán a Severní Korea, coby další členové tzv. osy zla.

Vzhledem k tomu, že počet zemí hlásících se k doktríně preventivní války (do dnešního dne ji kromě USA a Izraele podpořily například Austrálie, Nový Zéland nebo Rusko) postupně roste, nezůstanou zřejmě tyto dva státy dlouho samy. Úsilí o zvýšení bezpečnosti tak paradoxně vede ke znejistění mezinárodního prostředí, které ztrácí koordinační charakter a navrácí se do stavu anarchie.

Rovnice o celé řadě neznámých

Doktrína preventivní války připomíná rovnici o celé řadě neznámých, jejíž výsledky lze jen stěží předem odhadnout a která snad mnohdy ani nemá uspokojivé řešení. Doktrína byla uvedena na mezinárodní scénu po roce 2001, v reakci na nová bezpečnostní rizika, zejména spojení tzv. zločinných států, globálního terorismu a zbraní hromadného ničení. Již irácká válka v roce 2003 ale ukázala, že preventivní akce tato rizika nejen nezmenšují, ale naopak je v mnoha ohledech dále zvyšují. Navíc negativně ovlivňují stabilitu mezinárodního systému a autoritu multilaterálních institucí v čele s OSN. To, že od roku 2003 k žádnému dalšímu preventivnímu útoku nedošlo, naznačuje, že si státy včetně USA snad začínají tyto skutečnosti uvědomovat. A že je drazé zaplacená irácká zkušenost poučila o tom, že – jak věděl již Harry Truman – jediné, čemu lze účinně předejít preventivní válkou, je i v dnešní době stále mír.

Veronika Bílková je vědeckou pracovnící Ústavu mezinárodních vztahů a předsedkyní redakční rady Mezinárodní politiky.
bilková@iir.cz

„Iráčané jsou zvyklí na konflikty a dohadují se i o nemožném“

...říká někdejší disident a novinář **Jan Urban**. V rozhovoru pro Mezinárodní politiku popisuje své zkušenosti z Iráku, kde se podílel na projektu záchrany kulturního dědictví, či na vzdělávacím programu pro irácké novináře. Zpětně ale také pohlíží na českou debatu o postoji k válce v Iráku a upozorňuje, že česká politika nemá zažitou zkušenost lidských ztrát. S Janem Urbanem rozmlouval Robert Schuster.

Patřil jste k Čechům, kteří se po oficiálním skončení vojenských operací v Iráku v roce 2003 podíleli na rekonstrukci země. Jakých oblastí se Vaše činnost týkala?

Do těchto aktivit jsem se zapojil až mimo oficiální rekonstrukční tým, protože studuji a přednáším postkonfliktní situace, takže v době války a těsně po válce jsem začal využívat své kontakty na Blízkém východě a začal jezdit do Iráku. Moje přímá angažovanost přišla až na jaře 2004, kdy byli v Iráku uneseni tři čeští novináři a já jsem se našemu vyjednávacímu týmu snažil pomoci svými kontakty, jež už zahrnovaly i některé duchovní v Iráku. Po jejich propuštění jsem napsal analýzu, v níž jsem tvrdil, že to je jenom začátek trendu, který bude mít mnohem horší dopady, a doporučoval jsem, aby vláda za-

pomněla na sny o účasti na obnově ropného průmyslu a infrastruktury. Tvrdil jsem, že bezpečnostní situace se řádovým způsobem zhorší, že se Irák stane nebezpečným a že je potřeba hledat pozitivní nebo přinejmenším nekonfliktní oblasti, ve kterých nebudou čeští experti vnímáni, jako že kradou rodinné stříbro. Napsal jsem také, že v každé společnosti existují nejmenší společné jmenovatele, na kterých se shodnou i ti, kteří na sebe střelí. A v případě Iráku to je bezesporu hrdost na historii a kulturní dědictví. Ministerstvo zahraničí se toho moc nechytlo, ale líbilo se to naopak tehdejšímu ministru kultury Pavlu Dostálovi. Výsledkem byl vlastně vlád-

ní projekt, který ve třech letech a třech vládních usneseníh alokoval více než 21 milionů korun na projekty záchrany kulturního dědictví. Pomáhal jsem následně při koordinování projektů, jejich vymýšlení, prosazování.

Jak to probíhalo u ostatních států, které vyslaly do Iráku své experty?

My jsme byli jediní, kdo se soustředil na oblast záchrany kulturního dědictví, což mělo obrovský ohlas. Dodnes najdete v bagdádské národní knihovně, v národním archivu laboratoře pořízené jako dar české vlády a na každém přístroji jsou dokonce i patřičné tabulky. Navíc se nám podařilo v Iráku vyškolit

řadu odborníků například pro restaurování papíru, pořádaly se kurzy o filosofii restaurování rukopisů, v Kurdistánu, kde se konaly ty poslední, se jednalo vůbec o první aktivity tohoto druhu v historii. Takže myslím, že si Česká republika udělala mimořádně dobré jméno, což ostatně konstatoval i náš velvyslanec, pan generál Voznica, který prohlásil, že nikdy neměl takový ohlas jako v případě našich aktivit, a to díky tomu, že jsme se zaměřili na oblast „soft politiky“. Myslím si, že se nám tím podařilo překonat lidový sentiment – že jsme tam jenom od toho, abychom jim ukradli ropu, což ale, když chcete opravit minaret, nefunguje. Minaret prostě neukradnete. A naopak, když vás komunita přijme a nechá vás zkoumat, opravit minaret z 12. století, stáváte se nějakým způsobem její součástí. Já si třeba vzpomínám na jeden velmi silný moment, kdy náboženští představitelé na začátku uvažovali, jestli to není nějaké znešvácení, a já jsem jim položil otázku: „Ten minaret vydržel desítky generací vašich předků a vy se chcete zapsat do dějin jako generace, která dovolila, aby to spadlo?“ Najednou úplně přestala působit jejich protizápadní podezřívavost. V jedné debatě mi jeden imám řekl: „Nám chvíli trvalo, než jsme pochopili, že nejste muži meče, ale že jste muži paměti.“ Myslím, že to by mohlo být i velké poučení, že zahraniční politika by mohla mít i jiné formy než tradiční.

Jiné to ale bylo třeba u Poláků, kteří měli v Iráku vynikající skupinu archeologů. Udělali však jednu taktickou nerozváznost: svůj archeologický tým připojili k vlastní vojenské jednotce na základně v Babylónu. Přestože tam odvedli fantastickou práci, bude trvat dlouhá léta, než se zapomene, že pracovali v uniformě. My jsme byli od začátku jen a jen civilní mise a zabývali jsme se výhradně spoluprací s civilními institucemi.

Mezi Irákem a bývalým komunistickým Československem existovala nějaká forma spolupráce už dříve. Hrál to během

Vašeho pobytu v Iráku ještě nějakou roli a vnímali Vás třeba proto Iráčané jinak, anebo Vás brali jako ty, kteří přišli v závesu Američanů?

U starší generace byla ještě nějaká vazba nebo obeznamenost s Českem patrná, ať už to bylo kvůli průmyslovým strojům, spotřebnímu zboží, nebo především také zbraním. To platilo obzvlášť v Kurdistánu, protože tam, když se řeklo Česko, začali hlavně ti starší často vykřikovat „Brno, Brno“, protože se tam už několik generací vozily pušky ze Zbrojovky Brno, a zvlášť ve venkovských oblastech stařík, který nevlastnil „Brno“, nic neznamenal.

Přišla Česká republika po ukončení pomoci při záchraně iráckého kulturního dědictví v roce 2007 i s nějakými dalšími, třeba navazujícími projekty?

Mám pocit, že se změnou vlády v roce 2007 to usnulo, a to je mi velice líto. Ale základ se podařilo vybudovat, firma Gemma Art, která to celé organizovala, vzorově zrekonstruovala dům na Irbilské citadele, což je nejstarší osídlené místo na zeměkouli, jezdí se na to dívat z celého Iráku a má to trvalý dopad. Takže potenciál tam stále je a je jenom na našich politicích, ale také podnikatelích, jak se to využije do budoucnosti.

Vy jste ale kromě toho pomáhal školit i irácké novináře. Kdy to bylo?

To bylo v roce 2005 v rámci projektu Člověk v tísní. Školení probíhalo z bezpečnostních důvodů v Ammánu a podílel se na něm malý irácko-český tým, který školil dvě skupiny novinářů. Jednu tvořili studenti žurnalistiky čtvrtého ročníku Bagdádské univerzity, kteří byli vybráni jednotlivě na základě soutěže. Druhou skupinu představovali většinou starší, už zkušenější novináři z jižních provincií Iráku. Během kurzu jsem si ověřil, že v takovýchto situacích spočívala nejlepší pomoc v tom, že jsme novinářům povídali o chybách, které jsme dělali my v roce 1989. Navíc díky skutečnosti, že nejsme Američané, ani nepocházíme z nějaké

velké západní země, ale že máme velmi podobnou systémovou zkušenost s diktaturou, s represivním režimem, byly reakce na naše názory podstatně vstřícnější než na cokoli, co by se tam snažil říkat ex cathedra nějaký renomovaný americký novinář. Jedenáct ze čtrnácti frekventantů prvního kursu během dvou měsíců po jeho dokončení získalo zaměstnání v důležitých iráckých sdělovacích prostředcích. My jsme je sledovali ještě několik měsíců poté a měli jsme dohodu, že jim budeme platit za každý otištěný článek nebo odvysílaný pořad, takže na tom měli i finanční zájem, a to dokázalo dělat opravdu zázraky. Teď nedávno jsem slyšel, že jsme stvořili několik hvězd, což je velice dobrý pocit, protože ti lidé, než přijeli za námi na kurs, nenapsali jediný článek, přestože už byli ve čtvrtém ročníku žurnalistiky.

S jakým očekáváním novináři do toho kursu přišli?

Oni nevěděli nic a měli jenom obrovskou touhu a snahu buď odejít z Iráku, nebo se naučit něco, co by jim získalo doma respekt a zachránilo život. Skladba sdělovacích prostředků v Iráku je těžce zasažená tím, že je ve velké většině ovládají politické strany nebo vlivné osoby a nezávislost v našem slova smyslu je velmi řídkým jevem. Nicméně i v tak nedokonalém prostředí se dá udělat spousta práce na nejrůznějších úrovních jenom tím, že člověk nebude, jako ostatní, vědomě lhát, bude se snažit dojít až na hranici možného. Bylo důležité neustále zdůrazňovat, že práce má smysl, když ji chápou jako dlouhodobý úkol, jako nekončící práci, kde úspěch je zrovna tak častý jako neúspěch. Možná pomohlo, že jsme je od začátku upozorňovali, že novinářina není o slávě, o tom, jak dostávat zločince a politiky do nesnázi, ale že to je řemeslo, které má v sobě obrovský náboj a sílu pomáhat, ale že s tím je spojena i spousta rizik, jež neumí rozeznat nikdo jiný lépe než právě novinář.

Vybaví se Vám zpětně nějaká mezní situace, kdy jste se během pobytu v Iráku utvrdil, že pohledy jejich a naše jsou úplně odlišné, ale že je to třeba brát jako dané?

Nejdříve předešlu jednu zkušenost, kterou jsem už sice trochu znal z jiných prostředí, ale tady jsem si to potvrdil. Náš projekt vycházel z jedné důležité teze, která se nakonec ukázala jako úspěšná, i když v českém prostředí by byla možná nepochopena: neexistuje jedna povinná pravda a jedno jediné možné řešení a spolupracovat mohou i lidé, kteří spolu nesouhlasí. Mohou existovat i jiné modely vztahové a jiné modely výkladu, ale přitom budeme mluvit stále o totéž. Arabské pojetí demokracie je jiné než naše, které je postaveno na zásadě „jeden člověk, jeden hlas“. Mluvil jsem se spoustou lidí, kteří mi říkali: „Dobře, to, že my

to vnímáme jako jedna rodina, jeden hlas, není nic horšího, protože než se ta rodina rozhodne, tak proběhne v jejím rámci obrovská diskuse, která zahrnuje i ženy, a teprve potom se cítí jako morální povinnost tradice, aby rodina vystupovala jako jeden, protože kdyby jeden z rodiny vypadal jinak než zbytek, tak to označuje slabost. To není o tom, že je něco lepší nebo horší – je to pouze o tom, že to je jiné. Pochopit, že tyto modely mohou spolu žít a řešit společně věci a žít v nějaké kohabitaci, a především míru, je základní poznání. Vzpomínám si, jak mě šokovali třeba studenti. Oni skutečně neuměli vůbec nic a nasávali do se-

be všechno jako houba, byli také mladí, zatímco já jsem byl o generaci starší. Zadrželi jsme jim návštěvu velmi dobře vybavené respektované redakce v Ammánu. Cesta tam trvala přes čtyřicet minut. Vyjeli jsme z hotelu a najednou vzadu v autobuse, kde seděli studenti, nastal rozruch. Vůbec jsem nerozuměl, o co jde. Studenti luskali prsty, povzbuzovali, dva nebo tři z chlapců něco povídali – bylo to opravdové sportovní prostředí. Obrátil jsem se ke svému kolegovi a ptal se ho, co to je. Odpověděl, že to je jen taková studentská zábava, že to je tradice, při níž se recituje středověká arabská milostná poezie. Protože to jsou texty, které všichni znají, je to soutěž, při níž rozhoduje umění improvizace, přednesu, a ti ostatní skutečně fandí. A nakonec zůstane jeden, který je v danou chvíli nejlepší. Poslouchal jsem to dvacet minut, třicet minut a i můj kolega mi pak začal recitovat. V jednu chvíli jsem ho zarazil, že jeho verše znám, že to je Shakespearův Sonet o zemi, ale on řekl: „Ne, to je 200 let před Shakespearem.“ Já jsem si to najednou uvědomil, a když jsem se pak vrátil zpátky a postavil se před své studenty s otázkou: „Kdo z vás dá dohromady pět minut poezie?“, nepřihlásil se nikdo. Ale tam to je skutečně lidová zábava. Takže jsme u otázky, co to je kulturnost? My máme pořád tendenci dívat se na ně jako na špinavé Araby. To není střet civilizací, ale setkávání a pouze naše hloupost a arogance z toho dělá konflikt. My máme obrovský potenciál se obohacovat, máme momentálně víc technologií, víc organizačních znalostí, ale máme pocit, že to bylo vždycky tak, že to je nějaká historická spravedlnost, že jsme nad něčím a nad někým nejlepší, ale ono to kolísá. Padesát jedno procento mládeže do pětadvaceti let v celém arabském světě, i když nesnáší Západ, tak chce žít v Evropě. To je problém, který je sám o sobě emocionální, demografická, ekonomická časovaná bomba. A my se zabýváme nějakou al-Káidou nebo tím, jestli ten který prezident něco řekl.

À propos al-Káida. V posledních měsících přicházejí z Iráku zprávy, na základě kterých se může zdát, jako by se tam za-

čala situace zlepšovat. Nastal podle Vás v Iráku bod obratu?

Irák zůstává nepředvídatelným územím, protože se dodnes ještě nevykristalizovaly nejzákladnější zájmové skupiny, jež by nějakou interakcí směřovaly k stabilnímu řešení. Zahraničních zásahů, ať už to je wahhabistický proud, nebo radikálně šíitský proud, který prakticky ovládá jih země, nebo kurdská autonomie, či západní vlivy – těch zájmů je tam tolik, že pořád ještě

existuje nebezpečí náhlých zvratů. Irácká kultura je zvyklá na konflikt, je zvyklá dohadovat se o nemožném – to by nebyl problém. Reprezentace zájmů má tradici. Oni vždycky říkají, že vynalezli demokracii, protože bazar je demokracie: „Ty chceš koupit velblouda, já chci prodat velblouda, než se dohodnem, bude to trvat, urazíme se při tom, popijeme čaj, ale nakonec se nějak dohodneme.“ Teď jde ale o to, nakolik převládá schopnost domluvy kohokoli s kýmkoli a nakolik bude ještě nutné některé z extrémních názorů eliminovat. K extrémním názorům může být řazena jak al-Káida, tak třeba i hodně prozápadní liberálové.

V souvislosti s výročí války v Iráku se znovu diskutuje o tehdejšímu postupu Spojených států a připomíná se, že Američané také neměli plán, co s Irákem po skončení vojenské operace. Jak Vy se na to s odstupem pěti let díváte?

Pro mě to je hodně osobní, protože já jsem v té době pracoval jako novinář a naprosto jsem selhal. Nedokázal jsem si představit, že vláda Spojených států v otázce války a míru, v konfliktu, který měl potenciál evidentně ovlivnit mezinárodní vztahy na globální úrovni na desítky let dopředu, lhala. To bylo v okamžiku, kdy jsem uvěřil infor-

macím o zbraních hromadného ničení. Podobně jako mnoho ostatních – což neříkám jako výmluvu – jsem přijal nevyhnutelnost útoku. Druhý šok ale přišel v okamžiku, kdy se prokázalo, že země, která má zažitou zkušenost a strategii Marshallova plánu, který se začal připravovat dva roky před skonče-

ním války, nemá připraveno nic. To dělá z té války něco naprosto unikátně hloupého, protože umět vyhrát válku tak, abych si téměř prohrál cokoli dalšího, v den, kdy nastane konec vojenských operací, představuje totální nezodpovědnost. V globálním světě je to nezodpovědnost globální. Já jsem samozřejmě nesmírně rád, že se svět zbavil Saddáma Husajna, ale ta šance otevřít středový chodník, svět diskusí, využít konflikt k definici blízkovýchodní potřeby hrdosti a identity, mezinárodní spolupráce jiným než protizápadním způsobem, to bylo na dlouhá léta zničeno.

Jak hodnotíte se stejným odstupem debatu, která v souvislosti s válkou v Iráku probíhala v České republice? Obohatila nás něčím, chovali bychom se dnes v nějaké podobné situaci jinak, když by šlo o rozhodnutí poslat naše vojáky do zahraničí?

Můj pocit je, že bude trvat mnoho let a mnoho konfliktů, ve kterých se bude zvažovat účast či neúčast v nějakých koalicích, než se v naší politické elitě, kam zahrnuji i novináře, vytvoří taková suma znalostí a zkušeností, že to bude mít aspoň průměrnou kvalitu. Česká debata je ovlivněna hlubokou neznalostí realit. Tady v té době vědělo o Blízkém východě pár lidí něco, velmi málo lidí hodně, a mezi politiky nebyl ani jeden. To, co předváděla naše vojenská rozvědka v roce 1999 v případě Kosova, kdy nevěděla nic, se opako-

valo do velké míry i tady. Takže ta volba byla neinformovaná a velmi instinktivní, bylo to vlastně jenom, a to na tom bylo nejtrapnější, buď budeme proameričtí, nebo protiameričtí – nebyl tam vlastní názor. Myslím si, že se tehdejší debata o Iráku dodnes neposunula. My Iráku nerozumíme a vnímáme ho jako jeden velký chumáč stereotypů. Tady prakticky málokdo sleduje diskuse uvnitř Evropské unie, ale to bychom měli dělat zvlášť, pokud jde o Blízký východ, ať už je to Izrael, nebo palestinská otázka. U nás neprobíhá informovaná debata, případně se omezuje na velmi malý okruh. Na politickou elitu, včetně novinářů, to doléhá minimálně. Je ještě jedna další věc, kterou jsem pochopil teprve, když jsem objížděl místa válečných konfliktů v devadesátých letech: česká politika – domácí i zahraniční – nemá zažitou zkušenost lidských ztrát, což je moment, který se musí obnovovat každou generací. Faktem je, že my nejsme intelektuálně připraveni na to, že pokud někam posíláme naše lidi, že tam mohou zemřít. Dosud jsme měli obrovské štěstí, ale to nemusí vydržet věčně a my na to nejsme připraveni. Teprve potom přijde nějaká debata a jsem zvědav, jak česká reprezentace obstojí, jak důstojně se s tím dokáže vyrovnat, jak se postará o veterány, jejich rodiny a zda společnost jako celek vůbec pochopí, že to je cena za něco, co je důležité.

Jan Urban je bývalým disidentem, po sametové revoluci v roce 1989 byl předsedou Koordinačního centra Občanského fóra. V 90. letech mapoval jako novinář válečné konflikty v bývalé Jugoslávii a Střední Americe. Patřil k zakladatelům Nadace Lidových novin a zorganizoval humanitární akci SOS Sarajevo. V současné době přednáší na New York University v Praze.

Pět let od zahájení války v Iráku

1 Byla z Vašeho pohledu vojenská operace v Iráku v roce 2003 chybou – ANO či NE?

JH: Podstatou operace Irácká svoboda byla změna v režimu v Iráku, a to bylo správné. Způsob, jakým byla operace provedena, je možné považovat za chybný.

VL: Ano, válka v Iráku byla a je chybou. Nejenom proto, že byla zahájena pod vědomě nepravdivou a vymyšlenou záminkou existence zbraní hromadného ničení a napojení na světový terorismus, ale především pro své důsledky. Nic na tom nemění fakt, že svět se zbavil jednoho krutého režimu. Preventivní válka proti vůli mezinárodního společenství i nejbližších spojenců USA, bez souhlasu OSN, přinesla jen další popření a oslabení mezinárodního práva a jeho dosud platných principů, ale také napětí mezi spojenci v NATO.

TO a pokles prestiže Spojených států ve světě. V sázce je i celistvost Iráku a pokračující riziko občanské války mezi šíity, sunnity a Kurdy. Pokud cílem operace byla větší stabilita v regionu, mám pochybnosti, zda tohoto cíle bylo dosaženo. Spíše naopak. Sekulární Irák byl vším, jen ne rejdištěm islámského fundamentalismu. Dnes se stal centrem a cvičištěm al-Káidy a domovem teroristů z celého světa.

2 Dalo se v Iráku postupovat jinak?

JH: Operace Irácká svoboda byla plánována jako konvenční vojenský konflikt. Ten byl sice označen za vítězství, ale fázi dvě, boj s paramilitantními skupinami, se dosud nepodařilo vyhrát. Z výše uvedeného je zřejmé, že irácké ozbrojené síly byly chybně označeny za nepřítel a zlikvidovány, namísto aby se staly spojencem.

Politickou chybou Američanů byla představa, že šíité jsou přátelé a sunnité nepřátelé. Druhým nepochopitelným omylem byl předpoklad podpory iráckého obyvatelstva. Společnost, jejíž sociální textura byla zcela zničena neuvěřitelně brutálním režimem, nemohla být schopna normálního rozvoje. Dobré provedení operace vyžadovalo více informací, lepší pochopení role irácké armády a významu guerillové války.

Jana
Hybášková

Podstatou operace Irácká svoboda byla změna v režimu v Iráku, a to bylo správné.

VL: Odpověď souvisí s tím, co bylo záměrem operace? Zda změna strategických a politických poměrů v celém blízkovýchodním regionu s cílem získat plnou kontrolu nad surovinovými zdroji celé oblasti, která doslova plave na dvou třetinách světových zásob ropy, nebo veřejně deklarované cíle operace – odzbrojení Saddáma Husajna a zničení zbraní hromadného ničení. V obou případech platí: dalo se postupovat jinak a mělo se postupovat jinak. Demokracii a svobodu je třeba hájit. I silou. Ale nelze ji šířit ohněm a mečem. Je třeba připomenout, že soustavný, vytrvalý, a především jednotný tlak mezinárodního společenství na Irák nesl své pozitivní výsledky. Irák souhlasil se vším – s návratem zbrojních inspektorů, předáním dokumentace atd. Pokračování tohoto úsilí a tlaku i v otázkách lidských práv by bylo jistě imperativem dalšího postupu.

Vladimír
Laštůvka

Demokracii a svobodu je třeba hájit. Ale nelze ji šířit ohněm a mečem.

3 Jak se díváte na debatu, která se tenkrát odehrávala v Česku? Byla pro nás něčím přínosná, případně mohou její dopady ovlivnit diskuse v budoucnu?

JH: Velmi mi šlo o to, aby diskuse v ČR přispěla ke kultivaci vojensko-bezpečnostního rozhodování. Dnešní velké chyby nejsou chyby armád, ale politiků. Bohužel při pohledu na současné fungování branněbezpečnostního výboru PS PČR, zejména ve vztahu k diskusi o protiraketové obraně, nemám pocit, že by se schopnost českých politiků analyzovat, diskutovat, rozhodovat a především řešit otázky bezpečnosti naší země zvýšila.

VL: Pro mne to byl jeden z prvních pokusů o emancipaci české zahraniční politiky na cestě od „Velkého bratra“ na východě k „Bílému otcí“ ve Washingtonu. V každém případě měla tato debata jeden pozitivní výsledek: nestali jsme se účastníky války ani de facto, ani de iure. Nebyli jsme v koalici ochotných. Naše účast v Iráku začala až po výzvě Rady bezpečnosti OSN k humanitární pomoci a stabilizaci. Přál bych si, aby kořeny této debaty ovlivnily i naše postoje dnes v případě Kosova. Nelze přece jedné etnické čistce zabránit a druhou akceptovat, jedny zločince soudit a s druhými usednout za jednací stůl.

Jana Hybášková je členkou Výboru pro zahraniční vztahy Evropského parlamentu a členkou frakce ELS-ED.
jana@hybaskova.eu

Vladimír Laštůvka byl v letech 1996–2006 členem Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky za ČSSD a v letech 2002–2006 předsedou jeho zahraničního výboru.
vladimir.lastuvka@volny.cz

Jiří Fárek

Strukturální proměny světové energetiky a jejich geopolitické souvislosti

Rekordní cenové pohyby ropy (na 100 USD počátkem roku 2008) všestranně podnítily zájem o úspornější energetickou spotřebu a přinesly dodatečné pobídky a posuny ve směru intenzivnějšího využívání alternativních zdrojů. Zaznamenat lze zejména oživení diskusí i polemik o jaderné energetice, a to jak v Evropě, tak i ve Spojených státech, kde moratorium na atomové elektrárny (dodávají v USA pětinu elektřiny) přetrvávalo více než čtvrt století. Obecně dochází k přehodnocování dříve zcela převládajících odmítavých postojů k tomuto zdroji energie. Ve prospěch jadra jsou zpravidla uváděny následující argumenty.

– dokončení z minulého čísla

Argumenty pro jadernou energii

Za prvé, bezprostřední naléhavost zapojení dalších prostředků krytí setrvale rostoucí energetické spotřeby, s níž kontrastují až vizionářské představy o zastupitelnosti ze strany obnovitelných zdrojů. Jak uvedl týdeník *The Economist*, podílely se nejvíce zmiňované alternativní energie (solární, větrná, vodní, přílivová a geotermální) v roce 2004 dohromady jen 2,7 procenta na světové primární energetické nabídce. Na biopaliva mělo připadat 10,4 procenta, na energii z jádra 6,5 procenta, na zemní plyn 20,9 pro-

centa a o zbytek se podělila ropa (34,3) s uhlím (25,2).

Za druhé, obavy ze zatížení planety nadměrnými emisemi skleníkových plynů (oxid uhličitý) a s tím související hrozba globálních klimatických změn. Významným a silně kritizovaným znečišťovatelem ovzduší jsou zejména klasické uhelné elektrárny (v Číně produkují kolem 70 procent elektřiny), zatímco jaderná energie neprodukuje tolik „zatrácované“ emise. Za třetí, technický pokrok, kdy moderní technologie zvyšují bezpečnost, úspornost i spolehlivost reaktorů, snižují množství radioaktivního odpadu i ná-

klady provozu atomových elektráren a umožňují přecházet k reaktorům zpracovávajícím i recyklované palivo. Za čtvrté, geopolitické ohledy či tlumení závislosti ekonomik na dodávkách fosilních paliv z citlivých či nestabilních oblastí. Za páté, dlouhodobý horizont životnosti prokázaně těžitelných zásob uranu ve světě.

Podle IEA je štěpení atomu perspektivním zdrojem ekonomicky dostupné a ekologicky přijatelné elektřiny, neboť v porovnání s ostatními využívanými způsoby vykazuje nejnížší množství skleníkových plynů na jednotku výroby. Dostupná čísla, jež citoval deník Financial Times, udávají dnes ve světě výstavbu 30 nových reaktorů (hlavně v Asii, ale i ve Francii a Finsku) a dalších 80 v pokročilém stadiu přípravy. Například vláda Spojených států schválila (2005) systém daňových úlev, federálních záruk půjček a pojištění prvním stavitelům atomových elektráren a v roce 2007 byla po 29 letech předána společností NRG nová žádost o příslušnou licenci. Vedle existujících elektráren (celkem 103) je v přípravě fázi dalších 20–30.

K razantnějšímu využívání této energie se odhodlala i Čína záměrem výstavby třiceti nových jaderných bloků. Při rozptýlení tradičních obav z vojenské či teroristické zneužitelnosti jaderných programů, anebo z provozní bezpečnosti a obtíží s uskláděním radioaktivního odpadu by jaderná energie mohla výrazně přispět k nákladově únosnému řešení energetické problematiky, byť přirozeně v delším časovém horizontu.

Nejisté predikce cen i strategických implikací

Trvající závislost světového hospodářství na ropě se odráží v diskusích na téma její cenové hladiny. Zřejmě není reálné očekávat stabilitu, avšak předvídat cenové trendy je krajně obtížné. V zásadě z následujících důvodů.

Za prvé, tempa ekonomického růstu hlavních center světového hospodářství nesledují rovnoměrnou trajektorii a nejsou imunní vůči různým výkyvům nebo dopadům splasklých akciových bublin. Za druhé, vynořují se různá geopolitická

pnutí a proměny spojenecko-partnerských vztahů s dopadem na plynulost zásobování a obchodní toky. Za třetí, nelze vyloučit závažné výpadky dodávek vyvolané hurikány, sankcemi, terorismem apod., které mohou přivodit cenové erupce. Za čtvrté, dopady změn kurzu amerického dolaru, v němž jsou až dosud vyjadřované ceny ropy.

Podstatným faktorem je postupující znehodnocování USD (v letech 2002 až 2007 asi o jednu třetinu proti koši hlavních měn). Má značný vliv na zvyšování cen ropy ze strany vývozců, neboť zhoršuje cenové podmínky jejich obchodu a podlamuje reálnou hodnotu exportních příjmů. Na druhé straně ovšem při levném dolaru nemusí mít nominální zdražování ropy globálně až tak nepříznivé účinky na dostupnost paliv.

Na prahu 21. století se zdá být oprávněný poznatek, že samotný vzestup cen ropy již nemá tak destruktivní dopady na světové hospodářství, jako tomu bylo v poslední čtvrtině století minulého. Ropné šoky mohou být pohlcovány méně tíživě, neboť rozvinuté ekonomiky a trhy práce jsou flexibilnější, centrální banky prozíravější v kontrole inflace a efektivnost energetiky je vyšší. Navíc mantinelem cenové

politiky ropného kartelu je skutečnost, že přílišný růst cen vyvolává silnou mikroekonomickou adaptaci, podněcuje průzkum i těžbu v oblastech mimo kontrolu OPEC, zefektivňuje investice do nových projektů a může se snadno stát kontraproduktivním. Podle nových odhadů uveřejněných v listu Financial Times potřebují ropné společnosti cenu cca 70 USD za barel k pokrytí výdajů na rozvoj těžby s přiměřeným ziskem, zatímco ještě před dvěma roky jim mělo stačit 30 USD. Důvodem je jak vzestup produkčních nákladů, tak růst vládních i místních koncesionářských poplatků.

Existence energetických alternativ, byť z valné části zatím potenciálních, představuje určitou hráz proti spontánním

akcím ropných zemí. Za normální či nevyhrocené situace budou mít proto stěžejní zájem na výraznějším poškození jak zbytku rozvojového světa, tak zejména rozvinutých ekonomik, na jejichž potápěcí závislosti a kde mají v té či oné míře uložené kumulované přebytky exportních příjmů v řádech mnoha set miliard dolarů. Těžební země nahromadily obrovský kapitál z vývozu ropy i zemního plynu a přirozeně hledají možnosti a cesty, jak tyto peníze nejenom bezpečně uložit, ale hlavně výnosně uplatnit. Pro ilustraci lze uvést odhad uveřejněný ve Financial Times, že jenom v roce 2007 inkasovaly země OPEC sumu 658 mld. USD s předpovědí 762 mld. pro rok 2008.

Odvrácenou stranou finančních přebytků a domácích rezerv zahraničních měn zemí Blízkého východu, Ruska a Číny je vznikání i rozmach fenoménu tzv. suverénních fondů či fondů svrchovaného majetku (sovereign wealth funds). V podstatě jde o instituce, které soustře-

ďují státní finanční prostředky se záměrem jejich správy a investování na globálním kapitálovém trhu. Finance & Development k tomu uvádí, že objem zdrojů, jimiž zmíněné fondy disponují, se podle S. Johnsona z MMF v posledních

10–15 letech dramaticky zvětšoval až na odhadované 2–3 biliony USD s předpokládaným růstem do roku 2012 k hranici deseti bilionů.

Expanze suverénních fondů je ve Spojených státech i v Evropě vnímána s rozpaky i obavami, pramenícími ze skromné transparentnosti jejich aktivit, z nejasných investičních priorit a v neposlední řadě z potenciálních možností využívat mimořádně koncentrovanou finanční sílu ke sledování nejenom ziskových, ale i politických cílů. Pokusy suverénních fondů kapitálově vstoupit do strategicky citlivých podniků či oborů vyvolávají krajní pozornost i odmítavé reakce v podobě jakéhosi „finančního protekcionismu“. Vynořuje se například

Existence energetických alternativ představuje určitou hráz proti spontánním akcím ropných zemí.

formou různých zábran investování do některých západních firem či společností, přísnějších schvalovacích procedur pro fúze a akvizice, anebo i návrhů na zavedení nových regulačních pravidel a přímou (reciproční) ochranu podnikatelských subjektů ve sférách, které podléhají vládnímu monopolu či regulaci v zemích sídla suverénního fondu.

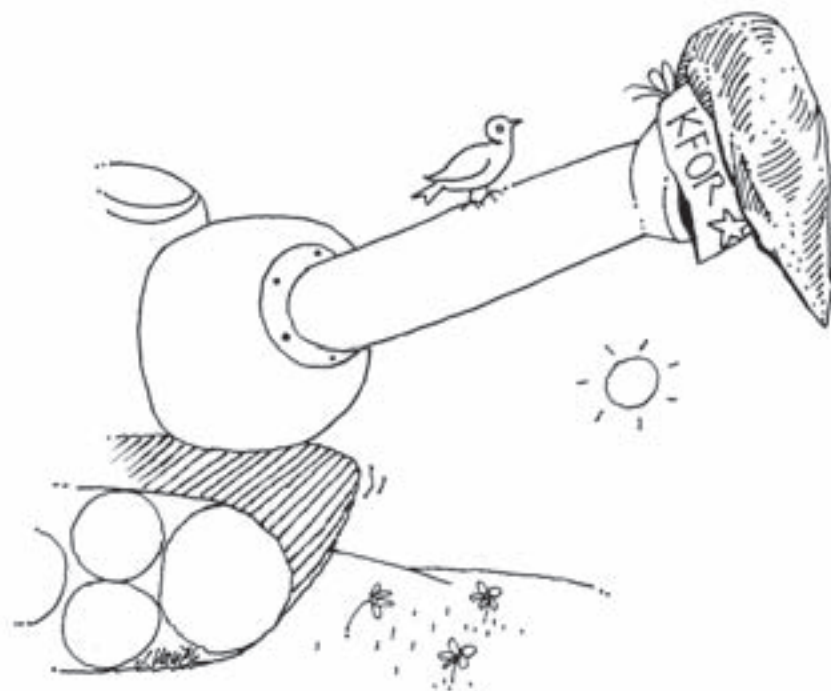
V základu protekcionistických úvah spočívá zjevně dvojaká role suverénních fondů, jednak jako standardního účastníka kapitálového trhu a také jako nástroje politiky a sledování strategických zájmů vlád mateřských zemí. Nástup těchto fondů je dnešní realitou, bude ovlivňovat přetváření kapitálových trhů a vnáší do mezinárodního finančního systému nová rizika. Investiční kroky suverénních fondů budou v nadcházejících letech bezpochyby ostře sledovány a vyhodnocovány.

Ošidnost jednoduchých řešení

Světová energetika bude i nadále jedním ze stěžejních faktorů potenciálních pnutí ohrožujících prosperitu světového hospodářství. Čelí dnes novým výzvám, trendům i transformaci trhu a firem činných v této sféře. Krytí poptávky po ropě se přes veškeré očekávání opět přesouvá na OPEC, neboť nabídka z ostatních oblastí stoupá pomaleji, ať již vzhledem k odstávkám, složitosti údržby, zdlouhavé realizaci projektů, ale i váhavosti s jejich rozvojem.

Pozoruhodnou a zřejmě nepředvídanou výzvou jsou kontroverzní dopady snah o nahrazování ropy přírodními energetickými zdroji a o zvyšování podílu biopaliv na trhu pohonných hmot. Ekologicky motivované přístupy k razantnímu přechodu na biopaliva spolupůsobily při podněcování světové poptávky po obilovinách a následného růstu cen zemědělských plodin i půdy. Tyto iniciativy se časově prolínaly s úspěšným ekonomickým rozvojem zemí, jako jsou Indie a Čína, jehož výsledkem je výrazný vzestup životní úrovně a spotřeby masa i dalších potravin. Důsledkem je nový fenomén „agflace“, respektive inflační tlaky vycházející z agrárního sektoru. Ukazuje se, že predikovat hladké řešení globálního energetického problému je více než ošidné.

Jiří Fárek je profesorem na Technické univerzitě v Liberci. Je členem redakční rady MP.

Na rozdíl od práva vnitrostátního není právo mezinárodní založeno na státem stanovených a vynutitelných zákonech, ale na mezinárodních dohodách a zvyklostech, jejichž důsledné dodržování bývá mezinárodním společenstvím jen obtížně prosazováno. Nicméně nemůže být – právě v zájmu tohoto společenství – přehlíženo.

V souvislosti s Kosovem se český ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg při svém pobytu v Prištině v polovině ledna vyjádřil, že „Česko by se v případě jednostranně vyhlášené nezávislosti Kosova zachovalo stejně jako Evropská unie“, že však toto vyhlášení „by mělo své právní mouchy“. Které to jsou a jak mohou být vyčtyány?

Rozpad Jugoslávie a srbská provincie Kosovo

Od doby občanské války a rozpadu federální republiky Jugoslávie dosáhly všechny její členské země plného uznání své státnosti, jehož znakem je i členství států v Organizaci spojených národů. Jejimi členy se tak staly Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina (v roce 1992), Makedonie (1993), Srbsko (2000) a Černá Hora (2006). O jejich přijetí rozhodlo Valné shromáždění na základě doporučení Rady bezpečnosti OSN.

Tento stav vyhovuje Srbsku, uznávanému včetně jeho autonomní provincie Kosovo, ne však etnickým Albáncům, kteří tvoří převážnou většinu obyvatel této provincie. Představitelé autonomní vlády připravili od-

Jiří Štěpanovský

Mezinárodněprávní aspekty nezávislosti Kosova

tržení provincie od Srbska jednostranným prohlášením její nezávislosti. Podporu, to jest uznání svého nového státu ze strany USA a převážné většiny členských států Evropské unie, mají údajně zajištěnou.

Drtivá většina občanů Republiky Srbsko, její státní a vládní představitelé, jakož i srbská menšina v Kosovu, s odtržením a nezávislostí nesouhlasí. Obě strany se v tomto sporu dovolávají mezinárodní podpory a mezinárodního práva. Jaké jsou jejich argumenty a vyhlídky?

Právo na sebeurčení a jeho meze

Zastánci nového kosovského státu se dovolávají jednoho z lidských práv – práva indigenních (původních) obyvatel daného území na jeho odtržení (secesi) od dosavadního státu. Mnoho novodobých národních států tak vzniklo zejména odštěpením od rozpadajících se impérií. Ať již to bylo na základě poválečných mírových smluv (například z let 1919–1920), anebo Deklarace Valného shromáždění OSN z roku 1960 o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, docházelo tak k následné legalizaci – uznání jejich nezávislosti.

Podle převažujících výkladů mezinárodního práva se v něm nevyskytuje žádná základní úprava, která by národům při-

znávala právo na jednostranně vyhlášenou nezávislost, ale vždy jen právo na plnou autonomii – samosprávu uvnitř daného svrchovaného státu.

Také v Závěrečném aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (Helsinky 1975) se představitelé vlád evropských států, USA a Kanady zavázali respektovat neporušitelnost hranic a územní celistvost států. Obě zmíněné zásady patří mezi deset hlavních principů (tzv. Dekalog), jimiž se řídí

vztahy mezi účastnickými státy. Uvedený helsinský dokument byl v plné šíři znovu potvrzen na pařížské konferenci KBSE v roce 1990.

Změna státních hranic a území však možná je. V Deklaraci je věta: „Účastnické státy předpokládají, že jejich hranice mohou být měněny v souladu s mezinárodním právem mírovými prostředky a dohodou.“

Republika Srbsko však dosud ve vlekých jednáních jak s představiteli kosovských Albánců, tak i se zástupci tzv. trojky (USA, Rusko, EU) dohodu o odtržení Kosova a uznání jeho státní nezávislosti od-

mítala. Odvolávala se i na rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1244 z roku 1999, která Srbsku ukládala pouze zřízení podstatné autonomie v jeho kosovské provincii. Tento úkol byl i v nově přijaté Ústavě Republiky Srbsko splněn.

Kosovské představy o vzniku nového státu

Když v prosinci minulého roku projednávali v Bruselu ministři zahraničních věcí Evropské unie, jak zajistit bezpečnost a justiční systém Kosova, sdělil kosovský vyjednavatel Skender Hyseni zástupcům tisku, že „Kosovo začíná dohadovat s mezinárodními partnery postup k vyhlášení nezávislosti“. Podle těchto jednání bude tzv. UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo), orgán zvláštního zmocněnce OSN dohlížející na bezpečnost v Kosovu od roku 1999, nahrazen zvláštní misí Evropské unie, z jejíž asi 1880 členů budou většinu tvořit policisté a zbytek soudci a administrátoři. Mise by měla v Kosovu působit s mandátem založeným na několika dokumentech.

Jedním by byl dopis generálního tajemníka OSN Pan Ki-muna, který by kon-

Soudobé mezinárodní právo je spíše návodem k mírovému soužití národů než kodexem snadno vynutitelných zákonů.

statoval neúspěch dosavadních jednání o dohodě mezi Srby a kosovskými Albánci a vyzval Evropskou unii k dohledu na správu provincie. Dalším by bylo odvolání se na rezoluci RB

OSN č. 1244 a třetím Evropské unii adresované pozvání od kosovské místní vlády. Podle její představy by mise EU měla zabezpečovat pokojnou, nikým neohrožovanou přeměnu srbské provincie Kosovo na svrchovaný, mezinárodně uznávaný stát, a to i v případě, že pro nesouhlas Srbska a jeho stanovisko sdílejícího Ruska by se tento nový stát nestal členem OSN.

Pro potřeby zastánců kosovské nezávislosti je ovšem rezoluce RB OSN č. 1244 nepoužitelná. Zavazuje totiž mezinárodní společenství k prosazování zákona a lidských práv v Kosovu. Pokud jde o jeho konečný statut, odkazuje rezoluce na

Vyhlášení kosovské nezávislosti bylo na mnoha místech v Evropě doprovázeno lidovými veselnicemi.

Arben Celi, Globe Media/Reuters

ujednání z Rambouillet (z jara 1999), požadující pro Kosovo podstatnou autonomii, ale v žádném případě se nezmiňuje o jeho odtržení od Republiky Srbsko. V připraveném prohlášení kosovského parlamentu ke dni nezávislosti je proto zdůrazněno přijetí návrhu předloženého v minulém roce zmocněncem OSN Marti Ahtisaarim. Podle něho má Kosovo dosáhnout nezávislosti s právem ucházet se o členství v mezinárodních organizacích včetně OSN. Bude mít i vlastní armádu, musí však zaručit ochranu srbské menšiny a nesmí se připojit k Albánii.

Zárukou plnění těchto podmínek bude mezinárodní kontrola státnosti Kosova, daná další přítomností vojsk NATO (KFOR) a mise EU, nahrazující dosavadní misi OSN.

Tento návrh ovšem Srbsko odmítlo a rovněž Rusko vyslovilo názor, že Kosovo

se neodděluje na základě dohody, a proto je za nezávislý stát neuzná a ani v Radě bezpečnosti k přijetí do OSN nedoporučí.

Uznání nezávislosti nového státu a jeho vlády

Členství OSN však není podmínkou trvání nezávislého státu. Tak čínský ostrov Tchaj-wan byl až do roku 1971 členem OSN a zastupoval tam Čínu. Poté své členství v OSN ztratil a jeho místo zaujala od roku 1949 existující Čínská lidová republika. Přestože ČLR pokládá Tchaj-wan za svou provincii, je tento stát nadále uznáván desítkami jiných států. Státem po řadu let neuznávaným byla v roce 1830 od Nizozemska odštěpená Belgie, kterou Nizozemsko uznalo až v roce 1839.

V nauce o mezinárodním právu převládá názor, že svrchovaný stát má mít

své obyvatelstvo a území ovládané suverénní státní mocí a je uznáván dalšími členy společenství států. Jednostranné vyhlášení nezávislosti novým státem může však narazit jak na odpor státu, jehož byl dosud součástí, tak i na nesouhlas států jiných. Ve světě tak existují jakési polostáty – často i polozávislé země, jež za samostatné státy pokládají jen některé země. Například Severokyperská turecká republika je uznávána jen Tureckem a Náhorní Karabach jen sousední Arménií.

Zatím nebylo pochyb o tom, že Srbsko na svém území nově vyhlášený kosovský stát neuzná. Již v prosinci minulého roku přijal srbský parlament drtivou většinou hlasů (720 proti 14) rezoluci, podle níž buď Srbsko zamíří do Evropy i s Kosovem, nebo – v případě vyhlášení kosovské nezávislosti – Bělehrad přeruší jednání s Ev-

ropskou unií. Rezoluce hrozila i „zvážení diplomatických vztahů se zeměmi, které nový stát uznají“.

Také ve volbách srbského prezidenta z počátku února se žádný z kandidátů neodvážil veřejně netrvat na udržení Kosova. Ve funkci potvrzený Boris Tadić, pokládáný za umírněného a proevropsky orientovaného politika, však zvítězil nad krajním nacionalistou Tomislavem Nikoličem jen velmi těsně. Byla rovněž odmítána snaha Evropské unie dílčími dohodami změnit neústupnost Srbů. Nabízený podpis stabilizační a asociační dohody s Evropskou unií označil srbský ministr zahraničí Vuk Jeremić za „nabídku neslušnou a nesmyslnou, pokud bude spojována se statutem Kosova“, a dále prohlásil, že „obchod se srbským územím za přístup do EU nepřichází v úvahu“.

Kromě obecně formulovaných výzev (například výrok premiérova poradce Aleksandra Simiče o právu bránit srbské území) se však představitelé Srbska, vědomi si celkového poměru sil, neodvážili hrozit použitím armády. Nebezpečné situace by však mohly vzniknout provokacemi místních nacionalistů, ať již v srbské menšině v Kosovu, anebo mezi etnickými Albánci v Srbsku.

Trvá hrozba místního konfliktu?

Přes přítomnost vojáků členských zemí NATO (včetně padesáti českých) a policie a správní mise Evropské unie v Kosovu nelze vyloučit místní protesty zejména zbytku (z velké části místními Albánci již vyhnáné) původně více než stotisícové srbské menšiny. I kdyby nepoužili své domobrany (tzv. Gard cara Lazara, zvaných podle hrdiny historické bitvy na Kosově poli z roku 1389), mohou provést některé ekonomicko-technické sabotáže.

Obavy jsou například ze zamezení pří toku vod z umělého Gazivodského jezera,

na nichž závisí provoz jak elektráren a průmyslových podniků, tak i zásobování obyvatelstva vodou v dalších částech provincie. Lze zcela vyloučit při těchto a podobných akcích ozbrojené střety a zabrání jim asi 17 000 vojáků KFOR a asi 1800 členů mise Evropské unie?

Národnostní spory z minulých let však doutnají i mezi členy albánských menšin v jižním Srbsku (v okresech Preševo, Medvedja a Bujanovac) a i v západní Makedonii, které by vítaly spojení s nezávislým Kosovem. Ale i Republika Srbská (součást federace v Bosně-Hercegovině) by podle některých náznaků podle kosovského vzoru vyhlásila svou nezávislost v případě podpory Bělehradu.

Postoj Ruska ke kosovské nezávislosti

Odpor Srbska proti osamostatnění Kosova by byl těžko udržitelný, kdyby neměl na své straně Rusko jako jednu z pěti mocností v Radě bezpečnosti OSN s právem veta. Prezident Putin zdůrazňoval zájem Ruska na posilování zásad mezinárodního práva a na upevňování mezinárodní stability, ohrožované – v případě úspěchu kosovské jednostranně prosazené emancipace – dalšími menšinovými národnostmi či skupinami, které budou kosovský příklad následovat.

Podobné obavy projevil i některé členské státy Evropské unie v čele s členem OSN Kypr, na severu sousedícím s formálně samostatným útvarem uznávaným za stát pouze jeho zřizovatelem – Turekem. Dalšími státy obávajícími se vzpurných, o případném odtržení uvažujících menšin jsou Řecko, Španělsko, Rumunsko a Slovensko.

Zdroje

- Thomas Fleiner: Autonomie für Kosovo – Metohija oder eine leere Souveränität für Kosovo?
- Josef Fischer: Die rot-grünen Jahre. Deutsche Aussenpolitik.
- Hospodářské noviny, BBC News, Die Presse.

Rovněž podél hranic Ruské federace je řada území, jejichž obyvatelstvo by v případě úspěchu kosovských separatistů bylo ochotno pokusit se jednostrannou akcí o své osamostatnění. (Například ve východní Evropě Podněstří, v oblasti Kavkazu Jižní Osetie, Abcházie, Adžárie aj.).

Zatímco v oblasti Střední Asie a Dálného východu jsou obdobné otázky zatím řešeny zejména v rámci Šanghaiské organizace spolupráce (v níž hlavní slovo mají velmoci Rusko a Čína), střetávají se v oblasti Balkánu zájmy Ruska se zájmy Evropské unie, případně i USA, jejichž turecký spojenec se Evropě stále více přibližuje. Chudé, ale hrdé Srbsko nechce ztratit Kosovo ani podporu Ruska, ale ani přístup do Evropské unie, který mu umožní hospodářský vzestup a obnovení významnějších úloh v regionu.

Jako varování před podceňováním kosovských rizik vyznívá zážitek bývalého německého ministra zahraničí Joschky Fischera. Ve svých pamětech vzpomíná na kritické chvíle z června 1999 v Kosovu. Tehdy se tam – již po stažení srbských jednotek – na letišti v Prištině nečekaně objevily ruské tanky s čerstvě přemalovanými písmeny SFOR (stabilizační oddíl OSN) na KFOR. Byly brzy následovány britskými oddíly KFOR, jimž dal americký vrchní velitel sil NATO Wesley Clark rozkaz k útoku. Britský velitel KFOR však se slovy „nebudu přece pro vás riskovat třetí světovou válku“ odmítl rozkaz provést. Konfliktu se podařilo zabránit. Věřme, že v obdobné situaci by rozvázně jednali i ti dnešní velitelé.

Jde o pragmatické uplatnění mezinárodního práva v daných podmínkách

Na jedné straně se kosovští Albánci dovolávají rovných práv a práva na sebeurčení až po uznání státní nezávislosti. Na straně druhé trvají Srbové na svrchovanosti a územní celistvosti svého dosud vnějším světem uznávaného a i v OSN začleněného státu. Vzájemné kompromisní dohody zatím dosaženo nebylo, je však v zájmu míru na Balkáně nevyhnutelná.

Soudobé mezinárodní právo je spíše návodem k mírovému soužití národů než kodexem snadno vynutitelných zákonů. Při svém lednovém pobytu v Prištině řekl Karel Schwarzenberg zástupcům médií: „Je třeba respektovat realitu jaká je... Očekáváme, že Kosovo bude nezávislé velmi brzy.“ Lze doufat, že tato nová realita bude časem přijata – snad s protesty – ale všemi zúčastněnými stranami.

Jiří Štěpanovský je členem redakční rady časopisu Mezinárodní politika.

Bavorská CSU mění kurz politiky vůči

Dvacátého prvního prosince 2007 se symbolicky sešli na česko-německé hranici ve Strážném český premiér Mirek Topolánek a bavorský ministerský předseda Günther Beckstein. Společně odstranili hraniční závoru a přivítali tak vstup České republiky do Schengenského prostoru. Je velkým paradoxem, že tak na bavorské straně učinil člověk, který se ještě před rokem coby bavorský ministr vnitra nekompromisně ohrazoval proti rozšiřování Schengenského prostoru. A člověk, který řídí spolkovou zemi, jež byla až do jeho nástupu ve vztahu k ČR velmi opatrná. S odchodem Edmunda Stoibera začíná CSU vztah k České republice přehodnocovat. A Beckstein v tom má hlavní slovo.

Bavorská CSU mění svůj dosavadní postoj vůči České republice. Její poslanci v bavorském zemském sněmu přijali v polovině ledna v jihobavorském městě Wildbad Kreuth zajímavý dokument s tezemi, které mají zintenzivnět vztah s Čechy a orientovat obsah sousedství na současná a společná témata. Až dosud CSU neměla víceméně žádnou komplexní strategii a žádný konkrétní návod, jak nejlépe vycházet s českými sousedy. Tedy měla, ovšem založený pouze na hospodářských a obchodních vztazích a také na kontaktech, které zprostředkovávali sudetští Němci a regionální politici strany. Krom toho bavorský ministerský předseda Edmund Stoiber oficiální setkání s českými

Lukáš Novotný

České republiky

politiky podmiňoval splněním svých požadavků, zejména příslibem řešit otázky související s odsunem sudetských Němců, speciálně zrušením prezidentských dekretů a umožněním diskuse o majetkových otázkách. Intenzitu a obsah sousedství pak přenechával ryze na komunálních politických v bavorských pohraničních okresech. Ti přitom museli vyřešit dilema odmítavého postoje svého šéfa v Mnichově vůči oficiálním vazbám s Prahou na straně jedné a pragmatickou potřebou a chutí spolupracovat a hledat se sousedy řešení palčivých strukturálních problémů jejich každodenního života na straně druhé. Sociologická šetření přitom dlouhodobě ukazují, že výrazně větší chuť k účasti na přeshraniční spolupráci mají obce a instituce na česko-bavorské hranici než na česko-saské. To, že to mezi politickými

špičkami na ose Praha-Mnichov vře, nesla celá řada z jejich představitelů velmi ne- libě.

„Chceme stavět mosty“

Ted' to ovšem Čechům i Bavorům nové vedení CSU v čele s Erwinem Huberem

Obchodní kontakty
mezi Českou republikou
a Bavorskem
v posledních letech
značně posílily.

jich stranu v bavorském zemském sněmu totiž schválili strategický dokument, který má celkově vylepšit „bavorskou východní politiku“, hlavně neklidný politický vztah s Českou republikou.

„Pokud jsme dosud usilovali především o zpracování minulosti, tak je zřejmé, že dnes bychom měli klást důraz

a nový ministerský předseda největší německé spolkové země Günther Beckstein značně usnadnili. Poslanci za je-

na stavění mostů do domovských zemí vyhnanců,“ stojí doslova ve schváleném textu. Nadále si sice CSU klade za cíl podporovat „politiku vyhnanců“, což se jen tak rychle nezmění s ohledem na jejich stále přetrvávající sílu coby početné skupiny voličů CSU. Podpora od nyní-ška ovšem nemá být orientována pouze do minulosti, nýbrž zejména do budoucnosti.

Za jeden z cílů dokonce poslanci považují zřízení „bavorského zastoupení v Praze“, které by podporovalo a dále rozšiřovalo hospodářské i společenské kontakty mezi oběma zeměmi, a bylo tedy zastoupením všech čtyř historických „kmenů“ Bavorska. Blíže se v dokumentu o tomto plánu nevyjadřují, jisté je, že dosavadní bavorské zastoupení v ČR poslanci považují za nedostačující. Bavorsko otevřelo před časem svou kancelář při Česko-německé obchodní a průmyslové komoře. Kancelář je kontaktním (a bezplatným) partnerem pro bavorské podniky. Dosavadní bavorské zastoupení pomáhá dále bavorským podnikům při vyhledávání vhodných českých partnerských firem a při vyhledávání informací o konkrétních investičních možnostech a investičních projektech.

„Chceme podporovat mládež“

Bavorští poslanci dále výslovně v dokumentu oceňují aktivní přístup ministerského předsedy Günthera Becksteina, který svými návštěvami v Praze nejprve ještě jako ministr vnitra, pak jako premiér Bavorska, osobními kontakty s předsedou vlády Mirkem Topolánkem a příslibem pravidelných rozhovorů s představiteli České republiky „viditelně vylepšil“ vztahy mezi oběma zeměmi na všech úrovních.

Kromě dalších kontaktů politických špiček CSU a Bavorska s ČR dále poslanci v dokumentu plédují za zintenzivnění a větší podporu studentské spolupráci, studiu slavistiky, výuky češtiny na bavorských školách a zesílení mezilidských kontaktů v pohraničí. Zčásti už tyto cíle naplňují. Například Nadace Horní Fran-ky (Oberfrankenstiftung) počítá pro rok 2008 s celkovou podporou 100 000 eur na

Dědicové Stoiberovy moci: nový bavorský premiér Günther Beckstein (vlevo) a předseda CSU Erwin Huber.

Alexandra Beier, Globe Media/Reuters

přeshraniční setkávání české a bavorské mládeže.

„Chceme morální rehabilitaci“

CSU sice nadále stojí za požadavky sudetských Němců, především za zrušením tzv. Benešových dekretů, „které v Evropě nemají své místo“, jak stojí v prohlášení, dále z něj ovšem jasně vyplývá, že s odsunem Němců související majetkové otázky dnes prakticky nehrají zá-

dnou roli a požadavek jako takový je nereálný. Vyjadřují ovšem přání nadále podporovat „morální rehabilitaci“ sudetských Němců. To jim přímo ukládá hned několik dokumentů, v nichž se zavazují k podpoře svého „čtvrtého kmene“. Při své nedávné návštěvě Prahy to potvrdila i bavorská ministryně hospodářství Emilia Müllerová. Kdo tedy čeká na to, že Bavorsko přestane být zastáncem politiky sudetských Němců, ten se tedy jen tak nedočká.

Jakkoli nechci právě schválené prohlášení přeceňovat, není možné nevidět nový kurz, který ve vztahu k České republice začalo duo Huber-Beckstein uplatňovat. A je na místě si položit otázku, jak další kontakty s českými politiky budou ovlivňovat bavorskou politiku. Zintenzivní se spolupráce? Vznikne bavorské zastoupení v Praze? V čem tkví tato změna politiky CSU vůči Praze? Vidím tyto tři hlavní důvody.

Stoiber, Sasko a kontakty

Za prvé: zatímco Edmund Stoiber pochází z Horních Bavor, vyrůstali Huber a Beckstein v bavorských okresech v blízkém pohraničí, kde se také politicky prosadili. Mimochodem to platí i o bavorské ministryni hospodářství Emilii Millerové, jež pochází z Horní Falce. Do politiky CSU se tak prosadili politici ze Severního Bavorska z Horních Frank a již zmíněné Horní Falce, tedy z regionů s největšími a nejintenzivnějšími kontakty do Čech. Právě lokální politici z těchto oblastí prakticky celé poslední Stoiberovo volební období tlačili na Mnichov, aby s kontakty s Prahou něco dělal. Projevuje se tedy blízkost hranice, na níž je potřeba kooperovat něčím zcela přirozeným.

Za druhé působí „konkurence“ ze Saska. Konkrétně kontakty se saskými politiky, zejména cíle kontakty s ministerským předsedou Georgem Milbradtem a jeho vládou. Ty přerostly ve velmi různorodou hospodářskou výměnu. Saští politici přitom sehrávali významnou roli při zprostředkovávání těchto vazeb. Potřeba komunikace s politickými, a zejména průmyslovými subjekty v České republice, pak

Zdroje

- Václav Houžvička/Lukáš Novotný (eds.): Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství.
- František Zich (ed.): Přeshraniční vlivy v českém pohraničí.
- Milan Jeřábek (ed.): Regionální výzkum v severozápadních Čechách.
- Astrid Könönen: Das Zusammenwirken von Landesentwicklung und Euroregionen im deutsch-tschechischen Grenzraum.

zcela jistě přiměla i zástupce bavorských firem k apelování na politiky, aby přehodnotili svou dosavadní politiku. Nástup Hubera a Becksteina k tomu byl dobrou příležitostí. Pro úplnost: obchodní kontakty mezi Českou republikou a Bavorskem v posledních letech značně posílily. Mezi lety 2004 a 2006 byl zaznamenán nárůst o 33 procenta. Celkový objem činil v roce 2006 10,4 miliardy eur. Pro rok 2007 činil nárůst v vývozu dalších 15 procent, u dovozu 28 procent. Bavorské firmy přitom vidí potenciál rozvoje vztahů s ČR zejména v oblasti automobilového průmyslu a strojírenství.

A konečně za třetí: CSU byla poslední z relevantních subjektů německé politiky, která neměla kontakty do ČR. Nemíním teď kontakty partnerských obcí a starostů CSU, kterých je v pohraničí požehnaně, nýbrž vazby strany jako takové vůči partnerským subjektům v České republice, a to jak na centrální, tak regionální úrovni. Naproti tomu již roky takovouto spolupráci s partnerskými stranami čile provozují zejména sociální demokraté a komunisté.

Uvidíme, jaké další kvantitativní i kvalitativní proměny se ve vztazích s Bavorskem dočkáme. Již nyní je ovšem jedno jisté: Důležitá nebude (jen) minulost, nýbrž budoucnost. To je nyní na obou stranách hranice zřejmé.

Lukáš Novotný je vědeckým pracovníkem Sociologického ústavu AV ČR, přednáší na Univerzitě Jana Ámose Komenského v Praze a na Ústavu politologie FF UK.

Motto:

*Zabijí jednoho mudžahída, povstane tisíc nových.***Abdul Aziz alias Imam Samudera****Jaroslav Olša**

Černá ruka lidské zloby

K výročí největšího teroristického útoku v Indonésii

Uplynulo již více než pět let od nejkrvavějšího teroristického útoku v dějinách Indonéské republiky, který byl také jedním z největších i v mezinárodním měřítku. V zábavním centru městečka Kuta na pobřeží ostrova Bali zahynulo 202 většinou mladých lidí z nejrůznějších koutů světa. Jednu třetinu obětí tvořili Indonésané. Více než tři sta osob bylo zraněno, kompletně zničeny byly tři domy s diskotékami a kavárnami. Mezi oběťmi nebyl žádný Čech, z našeho nejbližšího sousedství zahynula mladá Polka. Nejvíce zahraničních obětí pocházelo z Austrálie.

V onom roce 2002 se nejednalo o jeden, ale o tři paralelní výbuchy. Dva byly útokem na zmíněná zábavní střediska, třetí bomba explodovala poblíž generálního konzulátu USA nedaleko balijského hlavního města Denpasar. Jednalo se o sebevražedné atentáty. V indonéské policejní terminologii se tato teroristická akce nazývá Bom Bali I. Řada kompliců atentátníků včetně hlavního organizátora Imama Samudery byla zatčena a odsouzena.

Přípravy na tyto akce začaly už řadu měsíců předem za hranicemi Indonésie, pravděpodobně v Thajsku. Útoky provedli členové indonéské extremistické islamistické organizace Jemaah Islamia, napojené na al-Káidu. Akci velel Abdul Aziz čili Imam Samudera, povoláním počítačový programátor, jehož slova jsou mottem tohoto článku. Samudera znamená v indonéštině „oceán“, což odpovídá smyslu citátu.

Jiný teroristický útok na Bali, tzv. Bom Bali II, byl proveden místními extremisty 1. října 2005 s výsledkem nejméně 26 zabíjených.

Bali ovšem nebylo jediným místem v Indonésii, kde teroristé na počátku tohoto století zaútočili. V letech 2003 a 2004 se staly cílem útoku hotel Marriott a australské velvyslanectví v Jakartě. Byly s ním spojeny síly usilující o změnu indonéského sekulárního právního řádu na islámskou šariu. Předtím, na Vánoce 2000, vybuchla v Jakartě první bomba, v následujících dvou letech se dějištěm teroristických útoků stal Makasar, hlavní město Jižního Sulawesi, menší akce podnikli teroristé na Východní a Střední Jávě, na západních Molukách, na ostrově Ambon atd.

Proč došlo k atentátům na Bali

Proč se nejkrvavější akt teroru odehrál v Indonésii právě na Bali, dříve známém nejen v samotné Indonésii jako vysněná turistická destinace, oáza klidu, symbol duchovní i tělesné relaxace, místo bez etnických a náboženských třenic? Prakticky od protikomunistických pogromů po roce 1964 byl na ostrově klid a provincie se po všech stránkách zdárně rozvíjela. Mnoho lidí zjednodušeně konstatovalo: Trnem v oku muslimským radikálům bylo především to, že tento ostrov byl a je enklávou vyznavačů hinduismu, zatímco Indonéská republika vcelku je největším muslimským státem na světě. Ukázalo se ale, že na prvním místě šlo o atentát na „shnilý“ Západ, jehož symbolem se fanatikům stal způsob života kosmopolitní Kutý. Ozvalo se také volání po změně republiky v islámský stát, který je již delší dobu cílem a ústředním motivem aktivit nelegální organizace Negara Islam Indonesia. Byl to

útok zaměřený hlavně proti balijskému a celoindonéskému národnímu hospodářství. Stačilo, aby například Austrálie vydala varování svým občanům před cestami na Bali, které je oblíbeným turistickým cílem Australanů, aby to způsobilo zemi obrovské materiální ztráty. Heslo „čím hůře – tím lépe“ je u fundamentalistických organizací krédem číslo jedna, protože v kolapsu národních ekonomik vidí nejúčinnější instrument k prosazení svých cílů. V tomto případě bylo jejich úsilí korunováno úspěchem, i když se nakonec vládě podařilo hospodářskou i politickou situaci v celostátním měřítku normalizovat.

Šok, který vyvolala tragédie Bom Bali I, se už naštěstí po Bom Bali II neopakoval až v takovém měřítku.

Balijské útoky neměly patriotické či pseudopatriotické aspekty, kterými se v některých částech světa teroristé zaštiťují, ba právě naopak. Byly namířeny proti vlastní zemi, což je v indonéské společnosti, prodchnuté vlastenectvím, cizím elementem. Nedávné události v SRN ukazují, že také z rodilých Němců, kteří přestoupili na islám, se rekrutují útočníci proti vlastní zemi. Dosud se zdálo, že se jedná o výjimky (viz několik Evropanů, Australanů či Američanů bojujících na straně afghánských mudžahedínů apod.).

I kdyby se sen islamistů o muslimském státu splnil, zřejmě by jejich cíl nebyl realizován zcela; podle mnohých by to byl jen odrazový můstek v jejich nenávislném tažení proti Západu. „Militantní islám nenávidí Západ nikoli kvůli tomu, co dělá, ale kvůli tomu, co je.“ (The Economist, 2001.)

Teroristé nepocházeli z Bali

Atentátníky sice byli rodili Indonésané, ale nikoli Balijsci. Městečko Kuta leží na ostrově Bali, ale de facto to není Bali se svým specifickým duchem, ba ani Indonésie, je to kosmopolitní středisko, lákající zejména mládež z celého světa, a především ze Západu. Vydělává na zahraničním turismu více než kterákoli jiná část země. Celkový

životní styl je na ostrově velmi liberální, i když Balijsci lpějí na svých tradicích a na základních principech svého náboženství Hindu-Bali.

Čím se balijský hinduismus liší od nejstaršího náboženství světa, jehož je specifickým odslamem – od subkontinentálního hinduismu Sanatana Dharma? S francouzským cestovatelem Patrickem de Panthou lze zjednodušeně říci, že především v aplikaci kastovního systému, který patří k základním pilířům hinduismu všeobecně. Na Bali má tento čtyřstupňový systém (šū-

drové, wejšové, kšátriové a brahmíni), který v Indii hrál a dodnes odehrává determinující sociální a náboženskou roli, spíše společenský a rituální ráz. Zatímco na indickém subkontinentu má v mnoha oblastech svůj původní význam – určení přesné pozice každého občana v sociální stratifikaci tak, aby společnost hladce fungovala a aby současně byly garantovány jednotlivci základní sociální jistoty na úrovni odpovídající jeho kastovnímu společenskému postavení), na Bali spíše popisuje faktickou situaci člověka, než aby mu ji sugeroval, nebo dokonce diktoval. Na rozdíl od Indie zde neexistuje skupina obyvatel poza kastovním systémem, tzv. nedotknutelní.

Zdvořilostní formy balijsčiny, které garantovaly hladkou a přesnou komunikaci mezi příslušníky kast i uvnitř nich, ztrácejí svůj význam a smysl. Jistá privilegia z postavení ve společnosti členům nejvyšších dvou kast vyplývají. Jsou-li například dva kandidáti na jedno pracovní místo, obsadí je nejspíše příslušník kasty vyšší. Na druhé straně existuje hnutí, které bychom mohli nazvat demokratizačním, mj. požadující, aby se každý občan stal příslušníkem jisté kasty nikoli svým původem, genealogicky, nýbrž díky svému faktickému postavení ve společnosti. To by jistě dogmatismus a statická dřívějšího systému zdynamizovalo, ale původní formu by bylo třeba

Na prvním místě šlo o atentát na „shnilý“ Západ, jehož symbolem se fanatikům stal způsob života kosmopolitní Kutý.

obrátit o sto osmdesát stupňů. Zda tudy vede cesta k novému společenskému systému na ostrově, je však i pro místní obyvatele diskutabilní.

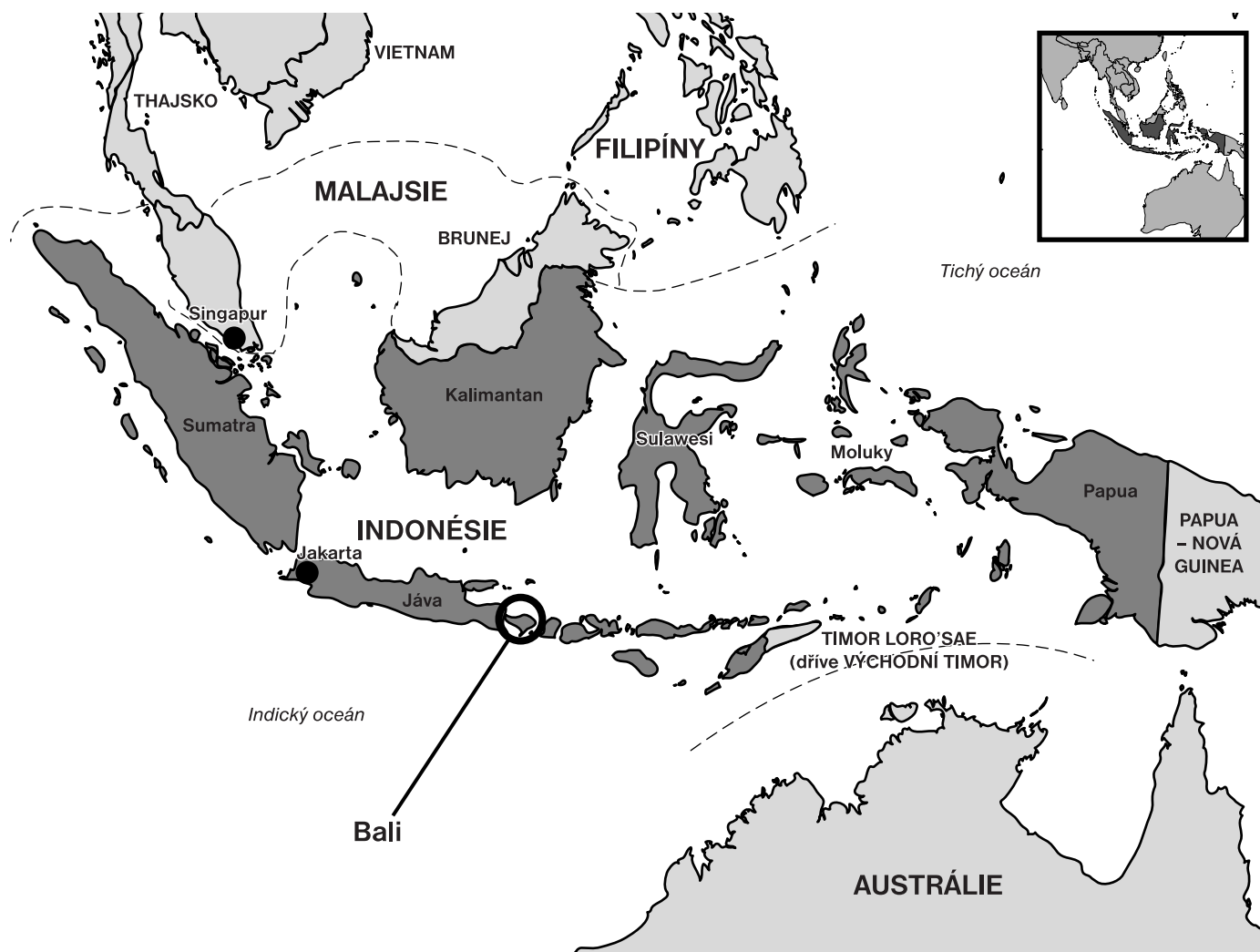
Víra v reinkarnaci člověka, který se díky své hříšnosti nemůže vymanit z koloběhu nových vtělení, je v protikladu k muslimské víře v posmrtnou blaženost po individuálním životě (zvláště pokud si ji člověk zajistí například účastí v džihádu). Převládá názor, že rodilí Balijsi by se právě z náboženských důvodů nikdy nezúčastnili aktů násilí toho druhu, jaký byl na jejich ostrově dvakrát demonstrován islamisty.

Když indonéské islámské strany nedávno navrhovaly v rámci tzv. obrany morálnosti zákaz některých druhů zábavních činností (včetně prostituce), balijská společnost se ohradila, a dokonce pohrozila odtržením provincie od Indonéské republiky.

Náboženská situace v Indonésii

Z téměř čtvrt miliardy obyvatel této čtvrté nejlidnatější země světa je asi 85 procent muslimů, což z ní činí největší muslimský stát na světě. Přesto je Indonésie (na rozdíl od Pákistánu či Malajsie) sekulárním státem. Ostrůvky křesťanství najdeme hlavně na Molukách, severním Sulawesi a části Sumatry. Jedinou hinduistickou enklávou je Bali. Naopak v oblasti Aceh na severní Sumatře existuje vypjatý islám, jaký funguje především na Blízkém východě. Autochtonní čínský element, ve kterém převažují křesťané a vyznavači buddhismu čínského typu, býval často cílem pogromů, jejichž motivem byly kombinované náboženské, sociální a etnické důvody. Státem je za samostatné náboženství uznáván a zákonem chráněn islám, křesťanství (katolíci a protestanti), buddhismus a hinduismus.

Islám je v ostrovní říši vyznáním zvykového typu, čili není pouze věroukou a náboženstvím, nýbrž elementární součástí každodenního života a návodem, jak a pro co žít. Na politické úrovni má především umírněné zázemí. Například největší muslimská strana Nahdlatul Ulama otevřeně kritizuje teroristické doktríny fundamentalistických islámských skupin. Francis Fukuyama říká: „Muslimské společenství se musí rozhodnout, zda uzavře mír s moderností, obzvláště s klíčovým principem světového státu a náboženskou tolerancí.“ A dále: „Muslimové, mající zájem na liberální formě islámu...musí izolovat mezi sebou extremisty – vykázat je.“ Činí však poněkud optimistický závěr: „Existují signály, že se tak již děje.“ (Die Welt, 2002.) Tak jako většina mainstreamových organizací v muslimských zemích také indonéští umírnění vyznavači Mohamedovi nepodnikají proti extrém-

ním islamistům dostatečně důrazné kroky.

V Indonésii, usilující o vytvoření občanské společnosti, nejsou náboženské antagonismy hlavním problémem. Snahy o islamizaci však byly výrazné a někdy nabíraly násilný charakter. Od roku 1945, kdy vznikla samostatná Indonéská republika, se politické elity vyrovnávaly s jejím nebezpečím různým způsobem a s rozdílnou úspěšností, avšak fakt, že republika zůstává sekulární, je bezesporu úspěchem. Je to mj. proto, že zahraniční pomoc přicházela tehdejšími bojovníkům za islamizaci Indonésie jen z Malajsie, zatímco dnes mají islámští teroristé své zázemí v mnoha koutech jihovýchodní a jižní Asie a Blízkého východu a těží z nejvyspělejších technologií západního světa.

Vnitrostátní problémy vyvolávající násilí

Jeden z důvodů násilí v různých částech země spočíval ve vnitrostátní migrační politice. Vláda se po řadu let soustředila na řešení přelidnění, resp. ekonomické situace na Jávě a dalších ostrovech s nadměrným počtem obyvatelstva. Organizované přesídlování bylo mechanické a vyvolávalo často třenice, mj. i náboženské, v cílových oblastech migrace. Někde vedlo k pogromům (například Číňané zde hráli podobnou roli jako Židé v evropských dějinách), ale nikdy se nejednalo o organizovaný terorismus.

Ten je jiný než například v Palestině, Pákistánu či Afghánistánu, ačkoli je bytostně propojen s islámem. Až na výjimky terčem útoků nebývají jiná náboženství. Kdyby byl atentát na Bali motivován náboženskou nenávistí, pak by teroristé jistě zaútočili například na chrámový komplex Besakih jako symbol hinduismu nebo na hinduistická náboženská shromáždění, která jsou na Bali četná a skvěle by posloužila jako soft target čili snadný, „měkký“ cíl. Krvavé události na menších ostrovech sice často fungovaly na křesťansko-muslimské ose, ale většinou neměly v pozadí zahraničního hybatele a byly výsledkem lokálních problémů, někdy dokonce byly paradoxně vyvolané začínajícím procesem demokratizace ve

velké zemi, které vládl po několik desetiletí silnou rukou autokratický Suhartův režim.

Akty násilí včetně atentátů jsou i tady spojeny s bídou, fanatismem, nedostatkem vzdělání a plného občanského uvědomění u některých vrstev populace, ale internacionalizace značně rozšiřuje škálu sociálního zařazení teroristů a metody jejich akcí.

Terorismus z importu

Typ terorismu, který byl demonstrován na Bali, je zjevně motivován a řízen ze zahraničí. Není masový a ani není akceptován, či dokonce podporován v celonárodním měřítku. V rámci indonéské historie jsou nebezpečnou novinkou sebevražedné útoky. Problém představují některé pesantreny, místní islámská učiliště, z nichž část spatřuje vzor v pákistánských či afghánských madrasách, jednoznačně vychovávajících děti a mládež k totálnímu fundamentalismu a fanatismu a pravděpodobně k následným teroristickým aktivitám. Za jiné uvedme učiliště Madrasah Aliyah Negeri, podezřelé z účasti na akci Bom Bali II, či Pesantren Al Mukmin Ngruki, spojovaný s Bom Bali I.

Indonésie se zapojila do světové antiteroristické fronty. Spolupráce se zahraničními antiteroristickými institucemi pomáhá v detekci podezřelých aktivit. Svědčil o tom mj. úspěch spolupráce indonéských speciálních služeb Densus 88 Antiteror Polri a australské federální policie při pátrání po původcích krvavé lázně Bom Bali I v Kutě. Po akci Bom Bali II vypsal Spojené státy odměnu 10 milionů dolarů na hlavu Dulmatina, považovaného za jejího hlavního organizátora, který patří k tzv. afghánské generaci indonéských teroristů.

Kromě politických a militárních opatření se jeví jako významný fenomén růst uvědomělé střední vrstvy jako hlavní síly občanské společnosti v Indonésii. Také světová globalizace (se všemi svými klady i nedostatky), akceptovaná místními politickými a ekonomickými eli-

tami, usnadňuje občanům lepší chápání nebezpečí náboženského fundamentalismu a z něj vznikajícího terorismu. Na druhé straně jinak pozitivní otevírání se Indonésie světu umožňuje snadné propojení místních extremistů se školicími teroristickými středisky v oblasti Moro na jižních Filipínách (které jsou rovněž centrem vnitrostátního filipínského islámského terorismu) či s tzv. Vojenskou akademií mudžahedínů v Afghánistánu. Mezi pozitivní opatření, vyplývající z globalizačního procesu, patří průběžné změny ve vízové politice Indonéské republiky, mj. od nedávna také ve prospěch českých občanů.

Existují rovněž administrativní opatření, obrazně řečeno rozřezávající funda-

mentalistickou indoktrinaci jisté části společnosti. Zesiluje boj proti omezování lidských práv, kam patří nejen uvolnění politického systému a veřej-

Typ terorismu, který byl demonstrován na Bali, je zjevně motivován a řízen ze zahraničí.

ného života, ale také zlepšování celkového postavení žen ve společnosti, kterému napomáhá mj. výrazné ohraničení tradičního mnohoženství.

Tolerance a nenávist

Indonéskou, a zejména balijskou společnost nevykonání většiny trestů nad teroristy rozhořčilo. Balijsci požadovali, aby tresty smrti vynesené nad třemi ze čtyř předních teroristů z Kuty byly skutečně vykonány, a to u nich na Bali. Zmírnění většiny rozsudků bylo chápáno jako přílišný ústupek a snaha o nepřípustné vyjednávání se zločinci. Některé skupiny tlumočily tento postup úřadů jako gesto smířlivosti, jiné je označovaly za poklonkování západním zemím, které zrušily trest smrti, atd.

V pracích o islámském terorismu jsou dnes všechny jeho příčiny a aspekty exaktně zpracovány. Málo se však hledí na člověka, na konkrétní osobu/osoby-nositelé fanatických ideologií a vykonavatele z nich vyplývajících teroristických činů. Chtělo by se absurdně parafrázovat Kl. Gottwalda: „Na konci všeho...

David Adamec

Analýza komunikační strategie organizace al-Káida

stoi člověk.“ Čili opomíjí se aspekt individuálního zla, které se v terorismu a u teroristů ukrývá za hesla, citáty z posvátných textů a za tzv. logické důvody k akcím. Zlo ve smyslu etickém, charakterologickém, právním i náboženském je podle mého názoru ukryto vždy a různě hluboko pod povrchem jako totální společný jmenovatel. Názory na teroristy jsou v indonéské společnosti ambivalentní: u části populace platí často zneužívané heslo „pro jednoho teroristu, pro jiného bojovník za svobodu“. (R. Rouhier, The Terrorism Research Center, USA.). Naštěstí se republika jako taková hlásí k definici, která praví, že „terorista v jednom demokratickém státě je teroristou také v druhé demokracii“. Při své nedávné přednášce na velvyslanectví Indonéské republiky v Praze australský politolog a znalec Indonésie prof. Crouch tvrdil, že indonéská společnost vcelku není militantní a protizápadní, nehroje pro šariu, a republika násilná změna v islámský stát tudíž nehrozí.

Indonéský spisovatel Adek Alwi v povídce o krásné Balijce jménem Wayan Cantik napsal: „...Mezi oběťmi v Kutě byla také Wayan. Proč jen tehdy jela do Kuty? ...Byla jedinou oporou své rodiny, oporou, kterou zničila černá ruka lidské zloby.“

Jaroslav Olša je indonesista a anglista, v letech 1993–1998 působil jako český velvyslanec v Indonésii.

olsa.jaroslav@post.cz

V rámci svého bádání jsem pracoval s pětadvaceti prohlášeními, výhrůžkami, poselstvími a dalšími způsoby, jejichž prostřednictvím al-Káida komunikuje s „okolním světem“. S menším či větším časovým odstupem se vztahují ke třem zásadním útokům, jež tato organizace provedla – 11. září 2001 v New Yorku a Washingtonu; 11. března 2004 v Madridu; 7. července 2005 v Londýně. Jejich analýzou, za použití komunikačního rámce *transmitter – target – message – feedback*, jsem došel k závěrům, jež jsou stěžejním obsahem tohoto článku.

Fenomén terorismu je všudypřítomným a neod- diskutovatelným aspektem naší doby, který zosobňuje především organizace al-Káida a její vůdce Usáma bin Ládín. V kontextu rychlého až překotného vývoje moderních komunikačních, informačních a digitálních technologií se pak vynořuje nová, dílčí složka globálního terorismu, hodná pozornosti a bližšího zkoumání. Touto oblastí je komunikace či komunikační strategie, v jejímž ovládání a používání je organizace al-Káida daleko vyspělejší před podobnými skupinami. Podle RAND Corporation dokonce al-Káida a její vůdce Usáma bin Ládín „považují terorismus především za nositele k odeslání poselství...“ Jinými

slovy, nabízí se tvrzení, že důležitější než konkrétní útok je komunikační proces na daný útok se vážající.

Nejčastější témata v komunikaci al-Káidy

V komunikaci organizace al-Káida se objevuje několik zásadních či fundamentálních oblastí, které tvoří jakýsi ideologický základ. Pro větší přehlednost je tento aspekt zachycen v tabulce četnosti jednotlivých témat, prvků a elementů, které se v těchto prohlášeních vyskytují. Jednoznačně nejčastější a nejvíce zdůrazňované jsou především ty, které nejvíce rezonují v uších muslimů: zdůrazňování a podporování polarity islám vs. Západ; připomenutí utrpení, ponížení a utlačování muslimů; v této souvislosti také tvrzení, že si zasažené subjekty za tyto úderky mohou samy, neboť šlo pouze o odvetu jako součást obrany (jinými slovy – teroristé byli ke svému činu dohnáni tím, jak se jejich oběť chovala); výhrůžky a varování před

dalšími útoky, pokud nebudou splněny „požadavky“ organizace; a samozřejmě také zmínka o provedených útocích, jejich hodnocení a ocenění. Jejich bližší zkoumání odhalí jasnou motivaci, proč jsou

používány – mají podpořit sjednocení muslimů proti západním (křesťanským a židovským) okupantům, připomenout muslimům jejich velikost a sounáležitost k ummě, a zároveň mezi nimi navodit nenávistnou atmosféru proti ostatnímu světu, v čele se Spojenými státy.

Bin Ládín ve svých prohlášeních dokázal příležitostně a chytře poukázat také na „nemuslimská“ témata. Ať to již bylo přirovnání války v Iráku k Vietnamu (v rozhovoru s Hamidem Mirem pro anglicky psaný pákistánský deník Dawn z 10. listopadu 2001), nebo jeho rozmluva o volbě amerického prezidenta (v prohlášení z 29. října 2004 uveřejněném prostřednictvím televizní stanice al-Džazíra), či nabídka příměří – jednou pro evropské země, podruhé pro jednotlivé státy americké federace. Tím se chtěl představit jako muž, který hledá i jiné cesty než jen násilí. Nicméně se za ním vždy skrývala pouze snaha, jak – obrazně řečeno – „vrazit kůl“ do poměrně konzistentní společnosti (ať již americké, či evropské) a rozložit ji „zevnitř“. Zmiňování těchto prvků může sloužit také pouze jako řečnický nástroj použitý k získání další (větší) podpory pro širší (jinou) agendu boje se Západem.

Způsob komunikace al-Káidy

Al-Káida dokáže znamenitě využít rozličných metod, jak svá prohlášení a poselství rozšiřovat, nespolehající přitom pouze na

Téma, prvek

Četnost výskytu v 25 prohlášeních x-krát (v %)

1.	ponížení, utrpení a utlačování muslimů	20 (80)
2.	výhrůžky, varování	17 (68)
3.	zmínka o minulých útocích, jejich hodnocení	17 (68)
4.	odplata, obrana, oběti si za odvetu mohou samy	15 (60)
5.	polarita islám vs. Západ	12 (48)
6.	hrozba dalších útoků	11 (44)
7.	Západ lže	11 (44)
8.	požadavky	10 (40)
9.	ospravedlnění nevinných obětí	9 (36)
10.	odkazy na významné historické události a souvislosti	7 (28)
11.	chvála útočníků	7 (28)
12.	obviňování vůdců Západu	6 (24)
13.	chvála, podpora násilí	6 (24)
14.	uvadlé morální hodnoty a principy Západu	5 (20)
15.	džihád jako povinnost, volání muslimů do boje	5 (20)
16.	terorismus	5 (20)
17.	vyhnání Židů a USA z muslimských území	4 (16)
18.	nabídka příměří	2 (8)

jedno médium, jehož prostřednictvím je uvádí do oběhu. Její komunikace je obvykle zveřejňována přes internet, různá kázání, pamflety a letáky, ale především za pomoci „oblíbených“ videonahrávek, které jsou takřka ihned po svém zveřejnění odvysílány televizní stanicí al-Džazíra. Od al-Džazíry nebo z internetu jsou pak tyto materiály přejaty většinou celosvětových tiskových a zpravodajských agentur a také významnými médii. Al-Káida tak v podstatě využívá mezinárodních médií, aby jednoduchým způsobem rozšířila svá poselství do všech koutů světa, čímž zároveň opět podporuje svou propagandu a zvyšuje svou pozici „statečného bojovníka proti západním utlačovatelům“ u stále většího počtu lidí. A daří se jí to především proto, že užívá „směsíci psaných a audiovizuálních poselství, které dovozuji její propagandě překročit technologickou i gramotnostní bariéru“.

Al-Káida se propracovaností, kvalitou a užitím svých prohlášení výrazně odlišuje od většiny ostatních teroristických organizací. Bin Ládín pečlivě vybírá a používá jazykovou výstavbu a často odkazuje na korán, z něhož účelově, nicméně kontextově velmi účinně, vybírá pouze jednostranné citace. Snaží se tak sám sebe zobrazit jako obránce islámských zájmů a zbožného, neposkrvněného muže, aby jeho poselství správně zapůsobila (především) na muslimy. Na jednom z jeho prohlášení islámský expert bin Ládínův projev charakterizoval jako „moudré, klidné a racionální poselství, ve kterém vysvětluje své rozhořčení. Vysvětluje je celému světu s extrémní slušností a čestností, aby zdůraznil, že není muž agrese, ale skrze svůj přístup pouze brání svůj národ...“

Tímto postupem al-Káida zároveň rozpoutává jistou psychologickou válku proti západní civilizaci (v čele se Spojenými státy americkými), jejíž oběti jsou národy a společnosti Západu, především pak jejich veřejné mínění, protože zveřejněná prohlášení stále rozvířují atmosféru strachu a nejistoty. Hned první prohlášení, jež bin Ládín vypustil po 11. září, zachycuje jeden z elementárních rysů komunikační strategie – motiv strachu a jeho rozsetí ve společnosti: „Všemocný Bůh zasáhl Spojené státy v jejich nejzranitelnějším bodu (...)

Tady jsou, Spojené státy, naplněny strachem, od severu k jihu a od východu na západ.“ Také Abú Ghaith – mluvčí al-Káidy, atmosféru strachu přiznává, když v jednom ze svých prohlášení radí „muslimům ve Spojených státech a Velké Británii, dětem a těm, kdo odmítají nespravedlivou americkou politiku, nelétat letadlem. A ještě jim radíme, aby nežili ve výškových budovách a věžích.“ Někteří tuto strategii označují za „působivou odstrašující kampaň“, a al-Káida s její pomocí může inspirovat další bojovníky, rozsevat strach, a tím měnit veřejné mínění, ovlivňovat nebo měnit postoje politiků či mezinárodních médií.

Publikum

Různá sdělení al-Káidy obsahují rozličné, nikoli však nahodilé či neuvážené obměny tónu a obsahu, podle toho, kterému publiku jsou adresována, a tudíž aby tak co nejlépe oslovila nebo apelovala na cílové obecnost. Cílový příjemce těchto sdělení je tedy zároveň důležitou determinantou komunikační strategie al-Káidy.

Al-Káida tak v podstatě využívá mezinárodních médií, aby jednoduchým způsobem rozšířila svá poselství do všech koutů světa.

V bin Ládínových projevech k Američanům je patrná určitá tendence vysvětlit své postoje a pohnutky, které k nim a jejich představitelům zastává (aby nedošlo k mýlce, pouze vypočítává důvody, proč dělá to, co dělá), a zdůrazňuje, jak by měly Spojené státy dále postupovat, aby se nestaly terčem odvety al-Káidy (opět tyto „dobromyslné“ rady nejsou však ničím jiným než kladením podmínek).

V pozdějších prohlášeních, se kterými se al-Káida obrací spíše na evropskou veřejnost, je, především z bin Ládínových slov, zřetelné částečné zmírnění a (pokud to tak lze nazvat) zjemnění, ve kterých se snaží prezentovat sám sebe jako státníka, který by byl pro Evropu stravitelnější. Naopak, když se al-Káida obrací k místnímu, muslimskému publiku, tón, způsob podání i obsah prohlášení dozná výrazné změny. Bin Ládín se již nestaví do role pragmatického státníka, ale mění se na neohroženého obránce a zastánce muslimských tradic, zemí a muslimů samotných.

Zdroje

- Libicki, C., M, Chalk, P., Sisson, P.: Exploring Terrorism Targeting Preferences
- Rabasa, A. a kol.: Beyond al-Qaeda: The Global Jihadist Movement
- Weimann, G.: How Modern Terrorism Uses the Internet
- www.dawn.com

Burcuje, svolává a motivuje muslimy proti nepřátelským okupantům. A je nezpochybnitelné, že tato – činy podepřená – slova mají na muslimy obrovský vliv (především na obyčejné muslimy a muslimské komunity v diaspoře, do jejichž center rétorika a propaganda al-Káidy pronikla).

Zhodnocení a shrnutí komunikační strategie al-Káidy

Teroristický útok je nejdůležitější složkou, jakýmsi úhlavním kamenem, fenoménu globálního terorismu. Je to zásah protivníka, jeho potupa a ponížení. Ale komunikační složka je stejně neodmyslitelným prvkem v konstrukci fungování teroristické organizace jako útok samotný. Pro al-Káidu je to právě komunikační strategie, taktika a propaganda, která dokáže (a musí) z provedeného útoku vytěžit zamýšlené cíle. Pro lepší znázornění mohu použít přirovnání k obchodní strategii. Útok je „produkt“ a komunikační strategie je „prodávající“. Snaží se tento útok „dobře prodat“ a vytěžit z něj maximum. To znamená představit jej tak, aby neponechával místo pro pochybnosti o tom, že je to jen zlomek z celkových možností al-Káidy. Je to způsob, jak al-Káida může své útoky znovu a znovu připomínat a oživovat v myslích zasažených tím, že se k nim ve svých prohlášeních stále vrací. Opět tím navozuje a udržuje strach v podvědomí společnosti a zároveň vyvíjí určitý tlak na zodpovědné činitele a představitele toho kterého státu, od nichž se čeká reakce.

Závěrem lze tedy konstatovat, že al-Káida prokazuje pragmatickou schopnost, ochotu a flexibilitu, měnit a přizpůsobovat strategický i taktický obsah svých prohlášení tak, aby co nejlépe kopírovala měnící se okolnosti, aby maximálně rezonovala s požadavky muslimů na jedné straně a obavami potenciálních obětí na straně druhé, i přesto, že ne vždy je pro ni tato komunikační strategie úspěšná („pouze“ útoky v Madridu a na ně se vázající komunikace naprosto naplnily al-Káidou požadované cíle; charakteristiku komunikačních strategií při jednotlivých útocích a její širší dopad nicméně nelze do tohoto příspěvku vtěsnat). A dále si dovoluji tvrdit, že nad jejím počínáním, vysvětlováním prostřednictvím prohlášení, se lze zamýšlet z mnoha různých úhlů pohledu. V žádném případě jej však nelze ospravedlnit. Globální terorismus jako prostředek al-Káidy k dosažení jejích záměrů, jako slepé zabíjení bezbranného civilního obyvatelstva, nemůže být nikdy a ničím ospravedlněn.

David Adamec je studentem navazujícího magisterského programu na FSV UK, obor Bezpečnostní studia. Tato studie vznikla v rámci jeho bakalářské práce na VŠPSV ARC Kolín. udinek@hotmail.com

Miroslav Suja

Definovat současný systém mezinárodních vztahů není jednoduché. Po tzv. multipolaritě v období do druhé světové války, přes bipolaritu v období tzv. studené války, jsme po nedobrovolném ústupu Ruska ze supervelmocenských pozic byli svědky pokusu o nastolení unipolárního systému, ve kterém měly roli tzv. „mezinárodní policajti“ zastávat Spojené státy.

Od války v Iráku, kterou USA zahájily a vedou bez mandátu OSN a bez ohledu na názory jiných velmocí, lze tvrdit, že se mezinárodní systém nachází v období unipolarity s hegemonickým postavením jediné supervelmoci – Spojených států amerických. Rusko se však po vnitřní transformaci jak politické, tak ekonomické, snaží v posledních letech o supervelmocenský „comeback“, takže se znovu začíná zabývat pojmy, jako jsou národní zájmy, sféra vlivu či geostrategická rivalita. Jsou zde však i další státy, které mají se systémem unipolarity Spojených států jako jediné supervelmoci jisté problémy. Například na latinskoamerickém kontinentě se antiamerický blok utěšeně rozšiřuje (Kuba, Venezuela, Bolívie, Argentina, Brazílie, Nikaragua...), ale nakonec ani Evropská unie nechce hrát v oblasti mezinárodních vztahů pouze roli jakési servisní organizace zahraniční

a základny – test unipolarity

politiky USA. Z tohoto nerovnovážného stavu (vzájemné rivality současné a minulé supervelmoci) mohou stejně tak jako v období studené války těžit některé třetí země snažící se o mocenský vzestup. Jako příklad můžeme uvést Írán, jehož by získání jaderné technologie za pomoci Ruska katapultovalo mezi regionální velmoci do společnosti Pákistánu, Indie nebo Číny.

Hrozba sblížení Ruska s Íránem

Spojené státy se svou angažovaností na Středním východě navíc dostaly do situace, kdy je na jedné straně konečné řešení irácké krize do značné míry závislé na Íránu, tudíž ho potřebují, a na druhé straně se USA cítí být ohroženy iránským jaderným programem, kvůli kterému chtějí vybudovat protiraketové základny v České republice a Polsku. Diskrepance této zahraniční politiky Spojených států spočívá v tom, že plánované základny v bývalém sovětském bloku, iritující Rusko, mohou v případě ignorance ruských námitek vůči americkým základnám v ČR a Polsku vést ke sblížení Ruska s Íránem. Ač si obě země – ateistické Putinovo Rusko a islámský autokratický Írán – příliš nedůvěřují, nebylo by to poprvé v moderních dějinách, kdy k sobě dvě kulturně, politicky a nábožensky odlišné země našly cestu za účelem prosazení svých partikulárních zájmů, zvláště pak v případě, že se cítí být jedna nebo

obě ohroženy. K tomuto jevu již v mezinárodních vztazích došlo například po sblížení SSSR s Indií v první polovině sedmdesátých let, na které tehdejší americký prezident Richard Nixon rea-

Nalézt nový rovnovážný stav v současném systému mezinárodních vztahů, kdy se na scénu opět snaží vstoupit Rusko, bude pro Spojené státy velice obtížné, protože se jen velmi nerady budou vzdávat svého těžce vybojovaného hegemonického postavení.

goval navázáním diplomatických styků a celkovým zlepšením vztahů s komunistickou Čínou (1972). To, že by vzájemné sblížení vztahů Ruska a Íránu vedlo k urychlení dokončení iránského jaderného programu (dokončení jaderné elektrárny v iránském Búšehru Rusko na nátlak mezinárodního společenství prozatím odkládá) včetně technologií na obohacování uranu je velmi pravděpodobné. Po neúspěšných jednáních s USA o vojenských základnách v České republice a Polsku se prezident Putin Íránu zastal s tím, že každá země by měla mít právo na mírové využívání jaderné energie. Ruské námitky vůči vojenským základnám v ČR a Polsku by

proto měly Spojené státy brát vážně. Doposud se však zdá, že pro USA jsou další vojenské základny v bývalém sovětském teritoriu příliš velkým lákadlem. Jakákoli vojenská základna velmoci nebo supervelmoci na cizím území je posílením geostrategického vlivu dané supervelmoci. Tak tomu je a tak tomu vždy bylo. Proto byl například jedním z důvodů (ne-li tím hlavním) srpnové okupace ČSSR v roce 1968 vojsky států Varšavské smlouvy i fakt, že SSSR neměl na území tehdejší ČSSR do roku

Íránské rakety Šaháb 3 během vojenské přehlídky v Teheránu.

Raheb Homavandi, Globe Media/Reuters

1968 jako v jediné zemi Varšavské smlouvy své vojáky, což sovětské generály v čele s D. F. Ustinovem (tehdejším ministrem obrany SSSR) zcela jistě netěšilo. Paradoxně tak americké vojenské základny v České republice a Polsku namířené „proti hrozbě z Íránu“ mohou vést k tomu, že Írán jaderné zbraně například za pomoci Ruska opravdu získá, čímž se posílí jeho vliv v regionu (z místní mocnosti „povýší“ na regionální velmoc) a zařadí se do elitního klubu vedle zemí vlastnicích jaderné zbraně, jako jsou Pákistán, Indie nebo Čína. Při neexistenci místního rivala Iráku a po jeho případném rozdělení a připojení šíitské části k Íránu by se z Írá-

nu vlastníciho jaderné technologie použité k výrobě jaderných zbraní opravdu stala regionální velmoc, s jejíž reakcí by v případě dalšího konfliktu například Izraele se sousedy bylo nutné počítat. Neobratné kroky americké zahraniční politiky (válka v Iráku, základny v ČR a Polsku, nenaslouchání Rusku...) tak vedou v podstatě k posílení Íránu.

Nalézt nový rovnovážný stav v současném systému mezinárodních vztahů, kdy

se na scénu opět snaží vstoupit Rusko, bude pro Spojené státy velice obtížné, protože se jen velmi nerady budou vzdávat

Jak základny, tak íránská karta mohou být využity pro pokus o návrat Ruska do supervelmocenské pozice.

svého těžce vybojovaného hegemonického postavení. Spojené státy tak i přesto, že na zbrojení vydávají víc než všechny ostatní země dohromady, ne-

budou již schopny jednostranně prosazovat svou vůli bez vážnější reakce ze strany například Ruska, které má nejen dostatek nástrojů (ať již politických, economic-

kých či vojenských), ale nyní i vůle k tomu, aby opět začalo být „bráno vážně“. Navíc Evropská unie chce mít s Ruskem dobré vztahy, protože Rusko ekonomicky potřebuje a samozřejmě Rusko potřebuje EU. Takže i samotná Evropská unie se dostává do „schizofrenního“ stavu, kdy na jednu stranu jsou USA spojenci v NATO a na druhou stranu je Rusko energetickou a surovinovou základnou EU. O nejednoznačném postoji Unie v této otázce svědčí například i nedávná vyjádření některých evropských zemí na adresu amerických základů v ČR a Polsku. I USA jsou si tohoto schizofrenního stavu evropských spojenců vědomy, a proto nechtějí zcela začlenit své budoucí základny pod NATO, o čemž svědčí i nedávný výrok českého ministra zahraničí Karla Schwarzenberga, že konečné rozhodnutí o použití protiraketového systému bude vždy v režii Spojených států.

Žijeme v globální vesnici, kde všechno se vším souvisí. Americké protiraketové a radarové základny v Polsku a ČR, se kterými nesouhlasí Rusko, jež zase staví jadernou elektrárnu v Íránu, se kterou nesouhlasí USA, nejsou záležitostí pouze tří států, tak jak se to snaží líčit současná česká vláda, a nejen proto, že se týkají globální bezpečnosti. Jak základny, tak íránská karta můžou být využity pro pokus o návrat Ruska do supervelmocenské pozice (za předpokladu, že Rusko tentokrát neustoupí), což může při neústupnosti Spojených států vést k vyhrocení již beztak napjaté situace nejen mezi USA a Ruskem a popřípadě i Čínou, ale i třeba Spojenými státy a Evropskou unií.

Tři scénáře

V případě, že USA své základny i přes odpor Ruska do České republiky a Polska umístí a Írán pak za pomoci Ruska získá jadernou technologii potřebnou k výrobě jaderné zbraně, budou muset USA řešit mnohem vážnější dilema, a to: zda splní své hrozby a zasáhnou na území Íránu silou, a to i proti vůli Ruska a Číny. V tomto kontextu se rýsují tři scénáře možného dalšího vývoje:

1. Dojde-li v reakci na umístění amerických základů v ČR a Polsku k dokončení jaderného programu v Íránu za pomoci Ruska bez reakce USA, bude ruský návrat do supervelmocenské pozice potvrzen.

2. Budou-li americké základny v ČR a Polsku umístěny, a navíc se podaří donutit Írán k upuštění od snahy získat jadernou technologii i přes protesty Ruska nebo Číny, bude potvrzena unipolarita, tudíž hegemonické postavení USA v současném systému mezinárodních vztahů.

3. Možný je však i scénář vzájemné dohody mezi Spojenými státy a Ruskem o odložení umístění základů v ČR a Polsku nebo o jejich přemístění do „nekonfliktní oblasti“ výměnou za nedokončení jaderné elektrárny v Íránu nebo

ruskou podporu stanovisku Spojených států vůči snaze Íránu získat jadernou technologii buďto v Radě bezpečnosti OSN, nebo nečinností v případě vojenského zásahu USA v Íránu. Tento scénář by však byl opět vítězstvím Ruska a potvrzením jeho návratu na výsluní mezinárodních vztahů.

O scénáři, kdy by Spojené státy po umístění základů v České republice a Polsku ještě navíc silově řešily tzv. íránský jaderný program proti vůli Ruska, do jehož řešení by se na stranu Íránu Rusko vojensky zapojilo (ať již dodávkami zbraní a technologií, nebo „pouze“ poradensky),

raději neuvažují. V tom případě by se jednalo o návrat ke studené válce, ve které si tyto dvě supervelmoci měřily síly v tzv. třetích zemích.

Z tohoto pohledu lze íránský jaderný program

a umístění amerických základů v České republice a Polsku chápat i jako test unipolarity, tudíž hegemonického postavení USA v současném systému mezinárodních vztahů.

Americké protiraketové a radarové základny v Polsku a ČR, se kterými nesouhlasí Rusko, jež zase staví jadernou elektrárnu v Íránu, se kterou nesouhlasí USA, nejsou záležitostí pouze tří států.

Miroslav Suja (1968) je absolventem postgraduálního studia na VŠE. mirosj@email.cz

Co nám členství Ukrajiny ve Světové obchodní organizaci říká o světové ekonomice?

Poslední týdny znamenaly pro Ukrajinu konec jedné důležité éry a začátek nové. Generální rada Světové obchodní organizace (WTO) před dvěma týdny formálně schválila členství Ukrajiny ve Světové obchodní organizaci. Dnes, kdy k členství schází pouze ratifikace v Kyjevě, zahájily Evropská unie a Ukrajina jednání o dohodě o volném obchodu, jehož cílem je na členství ve WTO navázat. Ve chvíli, kdy na světových trzích vládne hospodářská nejistota, je toto členství významným připomenutím, že jak pro rozvíjející se ekonomiky, tak i pro rozvinutý svět zůstává globální ekonomika jedinou důvěryhodnou eventualitou, a obchod a investice představují nejlepší způsob, jak se do ní zapojit.

Vstupenka na globální vývozní trhy

Ukrajínští reformátoři správně považují členství ve Světové obchodní organizaci za jeden z klíčových kroků Ukrajiny v rámci regionálního a globálního zapojení. Znamená to, že ukrajinské podniky mají nyní zaručený přístup ke všem ekonomikám WTO a pravidla světového obchodu jsou pro ně důležitou oporou, což má v sousedství vlivných obchodních partnerů velký význam. Pro stále větší vývozce zemědělských produktů představuje toto členství cennou vstupenku do světa globálních vývozních trhů. Naopak investoři a obchodníci se nyní mohou spolehnout, že na ukrajinském trhu vládnou stabilní a předvídatelné podmínky pro podnikání. Obchodní dohody a dohody WTO jsou často posuzovány z hlediska nových trhů, které otvírají. Ovšem každý investor ví, že i jistota a předvídatelnost mají vlastní hospodářskou hodnotu. Tuto jistotu nyní Ukrajina velmi účinným způsobem ukázala. Vedoucí před-

stavitelé této země si uvědomují, že členství ve WTO a integrace do světové ekonomiky si vyžádají další hospodářské reformy, nicméně správně usoudili, že budoucí prosperita Ukrajiny je svázána s užší hospodářskou integrací do světových a evropských ekonomik.

Ta také představuje nevyhnutelnou část širšího cíle Ukrajiny více se integrovat do Evropské unie. Právě zde vstupují do hry současné jednání o dohodě o volném obchodu. Jako soused Ukrajiny a její zdaleka největší vývozní trh se EU vždy zasazovala o členství této země ve Světové obchodní organizaci. Politika Evropské unie vůči jejím nejbližším sousedům trvale klade zvláštní důraz na stabilitu a rozvoj. Hospodářská integrace, zejména miliony obchodních toků a osobních kontaktů, které vznikají na základě rozvoje malých podniků a místních dodavatelských řetězců, představují ve vzájemném vztahu pevné zakotvení. Z toho důvodu naváží Evropská unie a Ukrajina na členství ve Světové obchodní organizaci dohodou na podporu nových obchodních a investičních svazků, která odstraní právní překážky obchodu a pomůže malým podnikům rozvinout vztahy mezi těmito dvěma ekonomikami. Tento cíl zůstane

Evropský komisař pro obchod Peter Mandelson

Evropská komise

stejný, až v letošním nebo příštím roce k WTO přistoupí Rusko.

Nicméně v době opravdové hospodářské nejistoty ve světové ekonomice je členství Ukrajiny ve WTO také dokladem rostoucího dosahu celosvětového obchodního systému. Světová obchodní organizace má nyní 152 členů v téměř každém stadiu rozvojového spektra. Rusko je nyní jedinou ekonomikou významné velikosti, jež není členem této organizace, nicméně doufá, že se jím letos stane. V roce, kdy Ukrajina opustila Sovětský svaz, žili na celém světě v otevřených ekonomikách přibližně dva lidé z deseti.

Nyní, ani ne o dvacet let později, je to více než devět z deseti. Tento posun k ote-

vřenosti doprovázel největší pokles celosvětové chudoby v dějinách.

Přímé investice nejlepším zdrojem kapitálu

Zeptáte-li se ukrajinských reformátorů, řeknou vám, že zdaleka nejúčinnější

hnací silou ukrajinského hospodářského růstu je motor celosvětové ekonomické poptávky. Pro rostoucí ukrajinská výrobní odvětví jsou přímé zahraniční investice zdaleka nejlepším zdrojem kapitálu. Během

posledních dvou desetiletí došly ke stejnému závěru i nesčetné reformní vlády

Naopak investoři a obchodníci se nyní mohou spolehnout, že na ukrajinském trhu vládnou stabilní a předvídatelné podmínky pro podnikání.

v Asii a Latinské Americe a dosáhly výborných výsledků.

Úvěrová krize s sebou nevyhnutelně přináší důležité otázky týkající se řízení rizik a odpovědnosti v rámci celosvětových finančních trhů. Ovšem světová hospodářská integrace je mnohem víc než jen světové finance. Ať už na základě současné krize vzniknou jakékoli nové systémy správy – a nějaké vzniknout musejí – je třeba, aby od začátku zajistily, že nestálé úvěrové trhy nebudou narušovat síť celosvětového obchodu a investic, které jsou v posledních dvaceti letech základem každého úspěšného hospodářského rozvoje. Ukrajinské ambice v rámci Světové obchodní organizace a zahájení rozhovorů o dohodě o volném obchodu by toho měly být dokladem.

Peter Mandelson je evropským komisařem pro obchod.

Česko-německá deklarace. Deset let poté

Centrum pro ekonomiku a politiku vydalo v rámci svých pravidelných publikací sborník textů ze semináře věnovaného desátému výročí podpisu Česko-německé deklarace. Kromě příspěvků přednesených na semináři obsahuje sborník navíc doplňkové texty a také samotnou Deklaraci.

V první části najdeme text přímého účastníka jednání o Deklaraci Alexandra Vondry, jehož krátká reflexe nemá ambice pouštět se do hlubší analýzy, zdůrazňuje klíčovou mezistátní úroveň jednání, v rámci které byla Praha rovnocenným partnerem německé vlády. Logickým pokračováním Vondrova textu by byl pohled z opačné strany od tehdejšího vyjednavce za německou stranu Petra Hartmanna, je škoda, že takový pohled chybí. Jak Vondra, tak i další autoři vyzdvihují význam Deklarace ve smyslu vyslovení podpory českým integračním snahám od Německa. Odsunutí problematické minulosti do pozadí považují autoři za nevyhnutelnou podmínku pro nalezení kompromisu. Poněkud přehnané se jeví zdůrazňované odbourávání stereotypů prostřednictvím Deklarace (H. Elfén-

kämper), neboť na česko-německé vztahy měly vliv i jiné faktory, jako momentální vnitropolitická situace v obou zemích apod.

Eva Hahnová srovnává česko-německé vztahy se vztahy mezi Německem a Polskem. Hahnová také nastiňuje německé výhrady a diskuse o tzv. Benešových dekrettech. Poněkud naivně však odvozuje neproblematičnost dnešních vzájemných vztahů od absence výskytu tématu v médiích. Rozlišující pojmy *vysídlení* a *Vertreibung*, odmítá uznat oběti odsunu/vyhnání za oběti bezpráví. Přehodnocení vyhnání totiž podmiňuje také přehodnocením nacismu.

Příspěvek Václava Houzvičky se zabývá vnímáním Deklarace českým veřejným míněním v pohraničí. I přesto, že veřejnost pocituje nenaplnění

cílů, vnímá Deklaraci jako základ řešení tzv. sudetské otázky. Obecně lze spatřovat dlouhodobě příznivé hodnocení vztahů českou veřejností.

Z doplňkových textů zaujme text Vladimíra Handla, který líčí německý kontext podepsání Deklarace. Politika Helmuta Kohla byla určo-

vána na jedné straně požadavky Sudetoněmeckého krajan-ského sdružení, usilujícího o otevření majetkových otázek, a na druhé reálnými možnostmi pro kompromis. Zatímco česká strana viděla v dokumentu tlustou čáru za minulostí,

zejména krajan-ské sdružení ho chápalo jako začátek na cestě k revizi tzv. Benešových dekretů.

Hans Hennig Hahn rozebírá odlišné přístupy, pohledy a pojmy vztahující se ke stejné události. Analyzuje nejenom významovou rozdílnost pojmů odsun a vyhnání, přičemž od-

Marek Loužek (ed.) Česko-německá deklarace. Deset let poté. Sborník textů

Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku

č. 57/2007, 178 s.

ISBN: 978-80-86547-66-4m

Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces

V českém prostředí již vyšla řada publikací o české zahraniční politice. Za všechny uvádím například sborník z produkce Ústavu mezinárodních vztahů (Zahraniční politika České republiky 1993–2004) nebo kniha „Česká zahraniční politika“ od Alexandra Orta. Recenzovaná publikace se od nich odlišuje svým specifickým zaměřením na aktéry zahraniční politiky, čímž přispívá k analytickému pochopení tvorby české zahraniční politiky. Je-

den z editorů, Michal Kořan, v první kapitole vymezuje předmět výzkumu, kterým je „zachycení způsobu, jakým jednotliví aktéři zahraniční politiku ovlivňují“ (s. 13). Autoři se zaměřili výlučně na státní aparát s vlivem na tvorbu zahraniční politiky. Ve svých kapitolách se s větším či menším úspěchem – neboť jednotlivé kapitoly nejsou stejně kvalitní – snažili postihnout jak statickou, tak dynamickou dimenzi tvorby zahraniční politiky (tj. strukturu a proces).

Druhá kapitola (David Müller) pojednává o statické dimenzi tvorby české zahraniční politiky, tzn. jejím legislativním rámci. Účelnost zařazení této kapitoly do textu však není příliš zřejmá, neboť ostatní autoři, kteří se věnují již konkrétním aktérům (prezident, vláda, parlament, minister-

stvo zahraničních věcí, ministerstvo průmyslu a obchodu, regionální aktéři), ve svých textech tuto dimenzi rovněž zpracovávají.

Prvním z analyzovaných aktérů české zahraniční politiky je prezident, o němž pojednává třetí kapi-

tola (Martin Hrabálek). Autor upozorňuje na základě stručné analýzy vlivu dvou dosavadních prezidentů (Václav Havel, Václav Klaus), že pozice prezidenta při tvorbě zahraniční politiky je fakticky nejasná a že záleží na personálním obsazení tohoto postu. Prezident je ale v textu několikrát označen jako zdroj zahraniční politiky, což nezapadá do konceptuálního aparátu sborníku. Na pováženou je, že subkapitola o vnějším vnímání prezidenta jako ak-

téra zahraniční politiky není podpořena jediným zahraničním („vnějším“) zdrojem.

Čtvrtá kapitola (Martin Gajdoš) analyzuje vliv vlády, která je za zahraniční politiku zodpovědná. Autor dobře ilustruje dynamickou stránku vlivu vlády na zahraniční politiku, když jej sleduje od roku 1993 v historické perspektivě. Kapitola je zpracovaná na základě bohatého seznamu primárních i sekundárních zdrojů, na které je v textu řádně a často odkazováno.

Oproti tomu pátá kapitola (Marián Belko) o ministerstvu zahraničních věcí obsahuje jenom minimum citací užitých zdrojů, čímž se vymyká ostatním kapitolám. Je zaměřena spíše na statickou stránku tvorby zahraniční politiky (popisuje strukturu uspořádání ministerstva do sekcí a odborů), dynamika je zachycena jenom okrajově. Absence zachycení dynamiky vývoje v čase se týká i kapitoly o ministerstvu průmyslu a obchodu (Oldřich Krpec). Tato kapitola nicméně solidně akcentuje vliv tohoto ministerstva na ekonomické aspekty zahraniční politiky ČR. Škoda, že do publikace nebyla zařazena samostatná kapitola o dalších ministerstvech s vlivem na určité segmenty české zahraniční politiky (ministerstvo obrany, ministerstvo vnitra a další).

Kořan, M. – Hrabálek, M. (eds.)
2007

Brno: Masarykova univerzita,
Mezinárodní politologický ústav.
ISBN 978-80-210-4459-3.

sunu prikladá konkrétnejší a užší význam, naproti tomu vyhnání zahrnuje časové i územné více osob.

V závěru publikace najdeme právní pohled jak na Deklaraci (V. Pavlíček), tak i Dekrety prezidenta Beneše (J. Kuklík). Mezinárodněprávní kontext a platnost Postupimské dohody jsou předmětem textu M. Kunštáta.

Publikaci textů k výročí Česko-německé deklarace usilující nejen o reflexi podepsaného dokumentu, ale i samotného vývoje česko-německých vztahů, lze vytknout jak různorodost úrovně příspěvků od „populárně vědeckých“ až po odbornější analýzy, tak i absenci pohledu zpochybňujícího český postoj k revizi dekretů. Prospěla by také lepší jazyková úprava (*Helmut Khol*, *Ehud Omert apod.*). Z hlediska ambic, které si může sborník z veřejné diskuse klást, však tato očekávání naplňuje.

Mária Pešeková

Mária Pešeková studuje politologii na FSV UK v Praze.
Maria.Pesekova@seznam.cz

Sedmá kapitola (Petr Zelinka) srovnatelně a přehledně zachycuje vliv parlamentu na tvorbu zahraniční politiky jak ve statickém (právní zakotvenost), tak dynamickém pohledu (uskutečňované aktivity), a to v několika rovinách – individuální, skupinová, obě komory a parlament jako celek. Tento rámec výzkumu je navíc doplněn o subjektivní vnímání vlivu parlamentu na tvorbu zahraniční politiky, vypracované na základě dotazníkového šetření autora mezi některými členy Poslanecké sněmovny a Senátu PČR. Dotazníkové šetření bylo použito jako zdroj informací i pro zpracování závěrečné kapitoly (Barbora Bodnárová), která si všímá tzv. paradiplomacie, tedy vlivu regionálních aktérů na českou zahraniční politiku.

Recenzovanou publikaci určitě mohou doporučit k přečtení, neboť vcelku spolehlivě zaplňuje dosud nezmapovanou oblast tvorby české zahraniční politiky.

Radka Druláková

Radka Druláková působí jako odborná asistentka ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka na VŠE
drulakr@vse.cz

Rusko-čečenský konflikt

Monografia Emila Souleimanova je v našom priestore ojedinelým dielom zaoberajúcim sa dlhotrvajúcim konfliktom na Severnom Kaukaze. Autor prejavuje mimoriadny rozsah znalostí danej problematiky, opierajúc sa o množstvo ruských, anglických aj čečenských zdrojov. Z formálneho hľadiska je práca rozdelená na 12 kapitol, ktoré dopĺňa praktický slovník výrazov. K dobrej orientácii prispieva aj logické usporiadanie a autorov štýl písania bez odchýlok od hlavnej myšlienky.

V prvej kapitole sa autor zaoberá etnickým profilom Čečencov, analyzujúc ich mentalitu, zvyky a hodnotový systém, ktorých odlišnosti od európskych aj ruských noriem sú podľa neho dodnes jednou z príčin konfliktov v oblasti.

Ďalšie dve kapitoly pojednávajú o histórii čečensko-ruských vzťahov, ktoré pretrvávajú ako súčasť „historickej pamäte“ Čečencov a podmieňujú ich správanie aj v súčasnosti. Ide najmä o „kaukazskú vojnu“ z 19. storočia, neskoršie stalinské deportácie a posttotalitný vývoj v ZSSR. Venujú sa aj rozvoju islamu v Čečensku a jeho vplyvu na spoločnosť, pričom ho autor chápe ako súčasť etnickej sebaidentifikácie, ideologických základňu národno-oslobodzovacích vojen a nástroj spoločenskej mobilizácie.

V štvrtej kapitole približuje vývoj v regióne od pádu ZSSR, vzostup prvého prezidenta Dudajeva a vyhlásenie nezávislosti, analyzuje postoj Moskvy aj čečenskej vlády, ich kroky a omyly, ktoré v konečnom dôsledku viedli k prvej rusko-čečenskej vojne (1994–1996).

Tej sa venuje v piatej kapitole. Okrem rozboru udalostí pred inváziou, rozboru vojnových operácií a rozsiahleho porušovania práv sa zamýšľa aj nad príčinami prehry Ruska zoči-voči slabšiemu a horšie vybavenému protivníkovi. Pozornosť vzbudzujú podkapitoly venované vojne v kontexte teórie etnopolitických a separatistických konfliktov. Základný problém riešenia predstavuje najmä hodnotový charakter konfliktu, kvôli čomu je dosiahnutie kompromisu ťažšie než v záujmových typoch konfliktov.

Šiesta kapitola sa zaoberá medzivojnovým obdobím až po začiatok druhej rusko-čečenskej vojny v roku 1999. Autor venuje pozornosť politizácii islamu v dôsledku vojnových udalostí, najmä šíreniu ideí extrémistického saláfizmu na území Čečenska a Dagestanu. Poukazuje na diachotómiu medzi umierneným svetským modelom štátu a jeho saláfistickým chápaním.

V ďalšej kapitole autor komparuje prvú a druhú vojnu. Venuje pozornosť zmenám v ruskej armáde a jej pretrvávajúcim problémom, fundovane opisuje vojenské operácie, ich priebeh aj pustošivý dopad na civilné obyvateľstvo. Zaujímavá je analýza vplyvu strategických rozhodnutí elit na priebeh operácií.

Kapitola osem sa venuje dôsledkom druhej vojny na ruskú spoločnosť, najmä nárastu „čečenofóbie“, informačno-propagandistickej stránke konfliktu počas oboch vojen, vplyvu médií na ich priebeh, a naopak vplyvu vojnových udalostí na mediálnu scénu.

V deviatej kapitole sa autor podrobne zaoberá porušovaním ľudských práv v regióne.

V ďalšej časti analyzuje taktiku Moskvy po obsadení väčšiny čečenského územia zameranú na stabilizáciu republiky, najmä ideu „čečenizácie“, teda dosadenia promoskovskej čečenskej vlády. Za-

oberá sa kontinuitou čečenizácie po smrti prezidenta Achmada Kadyrova prostredníctvom jeho syna Ramzana a jej postupnú premenu

na „kadyrovizáciu“, v rámci ktorej sa Kadyrov ml. stal pre Moskvu dlhodobým nebezpečenstvom.

Jedenásta kapitola sa venuje čečenskému odboju, najmä postave prezidenta Maschadova. Analyzuje príčiny nárastu teroristických útokov, najmä dvoch najzávažnejších (Moskva 2002, Beslan 2004), ktoré najviac ovplyvnili vývoj situácie na Kaukaze i v Rusku. Ponúka prehľad udalostí po smrti Maschadova, zmenu taktiky boja a snahu o prenesenie bojov do okolitých regiónov.

Posledná časť knihy sa vracia k téme dôsledkov druhej čečenskej vojny na ruskú spoločnosť, na slobodu médií a na vývoj politického systému. Prichádza tiež k smutnému záveru o (v súčasnosti) praktickej neriešiteľnosti kaukazského „gordického“ uzla, s ktorým sa nedá než súhlasiť.

Souleimanovova štúdia je veľmi zasväteným pohľadom do problematiky nielen čečensko-ruských vzťahov, ale aj do vývoja Severného Kaukazu a čiastočne aj Ruska, ktorá vyvracia niektoré zaužívané stereotypy a príliš zjednodušujúce zovšeobecnenia. Predstavuje komplexný zdroj informácií pre odborníkov i laikov zaujímajúcich sa o danú oblasť.

Alexandra Peťková je doktorand FF UK v Bratislave.

Souleimanov, Emil Konflikt v Čečensku

Eurolex Bohemia, VIP Books, Praha 2007

Thukydides

Říkají Češi o svém císaři, že je blázen. Což o to, Římané se svých císařů dokonce i báli, ale ponaučení z jejich slov a činů se dobrat snažili. A když už se poučit odmítali, špatně skončili i se svým impériem. Ani dnešní impérium nemá vystaráno na věky, přitom císař sídlící ve městě Praha zpochybňuje i no-

vou vnější hranici říše, nový limes romanus, v jakémśi Schengenu na řece Mosele vymyšlený. Prý to k ničemu není, prý je lepší se spoléhat na staré pohraniční hvozdy a závory v nich.

Císař má vůbec slabost pro barbary z východu. Jako kdyby mezi námi ještě nežili pamětníci jejich proradnosti. Ale říkejte to vládci, kterého těší barbarská uznání i vavříny. A o tomhle císaři si Češi myslí, že se vždy mýlil, pokud jde o Balkán, o Ilyrii, o její provincii zvanou Kosovo. Nezávislost ta provincie vyhláší a impérium rozdělu-

je. Jádro říše to jménem Jupitera vítá, na okrajích však s uznáním Kosova váhají a císař se zdviženým obočím varuje: Pozor, ta nezávislost může působit jako domino, uznáme-li ji, i jinde na ni dostanou chuť. Český lid má rád císaře, ale ještě loajálnější je myšlenka impéria, které ho teprve před čtyřmi lety přijalo jako rovného mezi rovné. Tudiž mlčí.

Jenže za tři dny začnou nezávislosti hrozit Filištini ve své Levantě, kteří po ní léta marně touží. Ale to nic, raději se mýlit s Jupiterem, než mít pravdu s císařem, zní českým davem. A císař? Ten císař, co varuje před Ilyry, by mohl zajasat, že došlo na jeho slova, že domino se už hýbe. Jen kdyby tu nebyla ta domácí patálie s Filištiny.

Už dvacet let je tomu, co Filištini vyhlásili nezávislost. Jednostranně, jen tak z hecu, ale císařův nezdárný předchůdce, nějaký Husák, ji uznal. Už dvacet let v Praze stojí a funguje jejich ambasáda. Když teď císař varuje před vypečenými Ilyry, proč to dál peče s Filištiny? Inu, říkají Češi o svém císaři, že je blázen.

Nikola Hořejš

Glosa

Kuba: vítejte v Číně

Více než padesát let stál Raúl Castro po boku svého staršího bratra. Nyní byl oficiálně potvrzen do čela země a může nabyté znalosti uplatnit. Navenek se však zdá, že není přesnou kopií svého bratra a dopouští se několika kroků, které by „pravý“ diktátor neudělal. Raúl propustil několik politických vězňů, diskutuje se Španělskem o lidských právech, nabídl vstřícné gesto církvi a nahlas uvažuje o reformách ekonomiky. Naopak zapomíná slibovat lepší zítřky, mobilizovat lid nebo pro-

vokovat cizí vlády. Na obzoru je tedy tzv. čínská cesta – ekonomické reformy bez politického tání. Na zachování starých pořádků bude dohlížet nový viceprezident, komunistický veterán Julio Casas Regueiro. Mladí a všehoschopní Fidelovi favorité Carlos Lage a Felipe Pérez Roque už nejsou korunní princí.

Raúl má spoustu prostoru pro liberalizaci a ústupky, které mu budou přinášet body u Kubánců a investice evropských vlád, které lačně obcházejí ostrov. Bohužel se zdá, že rychlý pře-

chod k demokracii není na pořadu dne. Po tolika letech, kdy zemi vládl jeden muž tvrdou rukou, může ale každá perestrojka a zaváhání vyvolat rozpad pečlivě splepeného domečku z karet. Kubánci jsou unavení, a pokud se reformy zadrhnou, nebudou poslušni jako Číňané.

Nikola Hořejš je vedoucím zahraniční redakce ekonomického deníku E15.

horejs@mf.cz

Čech ohromil OSN

Od našeho zvláštního dopisovatele

O návrhu doktoranda Františka K. z České republiky, stážisty oddělení střednědobých plánů Odboru pro řízení Sekretariátu OSN, se dnes v kuloárech mluví, a nejen v New Yorku, jako o bombě. Jeho Policy Paper s názvem *VIP's Team Building* jako naděje pro světový mír prý dokonce dojal k pláči i současného generálního tajemníka, který tímto typem firemního školení také prošel.

Jak vlastně chce mladý Čech zachránit světový mír? Vychází z teorie podnikových „team buildingů“, ale ve své vizi jde odvážně mnohem dál. Navrhuje povinné výjezdy všech hlav států (prezidentů, monarchů a premiérů) dvakrát za rok na utajené týdenní pobyty, kde by z nich byly losem vytvářeny malé kooperativní skupiny, jež by mezi sebou soutěžily. Představa, že při úkolu co nejrychleji vytvořit báseň z těstovinových písmenek stojí na jedné straně Alexandr Lukašenko, George Bush,

Robert Fico a čadský prezident Idriss Déby a proti nim anglická královna Alžběta, Mirek Topolánek, Hugo Chávez a laoský prezident Choummaly Sayasone, může vyvolat shovívavý úsměv. Nicméně ihned po zveřejnění zprávy o tom, že OSN sestavilo expertní skupinu zkoumající možnost navrhnout tento bod na program jednání nejbližšího Valného shromáždění, klesly akcie firem z oblasti vojenského výzkumu, vývoje a výroby o padesát procent.

Homo Politicus

Politická fikce

Databáze SIPRI

(Stockholm International Peace Research Institute)

SIPRI je mezinárodní výzkumný ústav zaměřený především na studium ozbrojených konfliktů, problematiku obchodu se zbraněmi, otázky odzbrojení, podmínek pro mírová řešení mezinárodních konfliktů a budování míru.

Na své webové stránce nabízí řadu výzkumných zpráv, studií a analýz. Mnohé z těchto materiálů jsou v elektronické formě zdarma. Jsou zde také resumé jednotlivých kapitol prestižní ročenky SIPRI Yearbook, která vychází od roku 1969. Knihovna ÚMV má ve svém fondu její kompletní řadu i více než 150 dalších publikací.

SIPRI dále vytváří a koordinuje tvorbu integrovaného databázového systému k tematice mezinárodních vztahů, bezpečnosti a řešení konfliktů. Přístup do databáze je zdarma.

Facts on International Relations and Security Trends Database

(<http://first.sipri.org/>)

- Projekt SIPRI a International Relations and Security Network (ISN), na kterém spolupracuje dalších 30 institucí /Bonn International Center for Conversion (BICC), Carnegie Endowment for International Peace (CEIP), Center of International Relations and Development Studies (CIDOB), Center for International Trade and Security (CITS), Center for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), Department of Peace and Conflict Research Uppsala University (UCDP), Freedom House (FH), Fund for Peace (FfP), Gulf Research Center (GRC), Heidelberg Institute of International Conflict Research (HIK), Hiroshima University (HU), Human Rights Watch (HRW), Inter-Parliamentary Union (IPU), Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), International Campaign to Ban Landmines (ICBL), International Crisis Group (Crisis Group), International Energy Agency (IEA), International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), Initiative on Conflict Resolution and Ethnicity (IN-CORE), Institute for Science and International Security (ISIS), Norwegian Initiative on Small Arms Transfers (NISAT), Norman Paterson School of International Affairs (NPSIA), Office of US Foreign Disaster Assistance (OFDA), Perry-Castaneda library, University of Texas at Austin (UoT), Reporters without Borders (RWB), Swedish Defence Research Agency (FOI), Transparency International (TI), University of North Carolina at Asheville (UNCA), United Nations Statistics Division (UNSD), World Bank Group (WBG)/.
- Faktografická databáze zaměřená na politickou situaci jednotlivých zemí, konflikty, zbraně hromadného ničení atd.
- Obsahuje konkrétní a aktuální fakta, statistiky a informace z oblasti mezinárodních vztahů a mezinárodní bezpečnosti. Jde zejména o údaje týkající se ozbrojených konfliktů, zajišťování míru, zbrojní výroby, obchodu se zbraněmi, výdajů na zbrojení, ozbrojených sil, konvenčních a jaderných zbraní. Dále jsou zde zpřístupňovány ukazatele a statistiky týkající se jednotlivých států, informace o volbách, parlamentech a členství v mezinárodních organizacích. V systému je možné získat také údaje o smlouvách z oblasti kontroly zbrojení a odzbrojení a chronologie událostí.
- Část údajů je aktualizována čtvrtletně, ostatní ročně.

Database on Multilateral Peace Operations

(http://conflict.sipri.org/SIPRI_Internet/)

- Monitorování multilaterálních mírových operací probíhá v rámci programu Armed Conflicts and Conflict Management. Jsou shromažďována základní data, zkoumány významné trendy i potenciální vliv na postkonfliktní budování míru atd.
- Faktografická databáze obsahuje informace o mírových operacích uskutečněných jak v rámci Organizace spojených národů tak mimo ni.
- Zahrnuje údaje o více než 500 významných mírových operacích od roku 2000 do současnosti a je dále rozšiřována.
- U každé mírové operace je uvedeno, kdy a kde se uskutečnila, mandát míse, zúčastněné země, schválený a skutečný počet nasazených sil, finanční náklady, velikost ztrát atp.
- Údaje jsou aktualizovány čtvrtletně.

Military Expenditure Database

(http://first.sipri.org/non_first/milex.php)

- Podrobné údaje o vojenských výdajích jednotlivých států světa jsou od roku 1969 publikovány v ročence SIPRI.
- Faktografická databáze zpřístupňuje přehled vojenských výdajů ve 167 zemích. Obsahuje údaje od roku 1988 do současnosti.
- Vojenské výdaje jsou uváděny v místních měnách (běžné ceny), v US dolarech (stálé ceny – r. 2005) a dále je uveden podíl na HDP konkrétního státu.
- Údaje jsou získávány z otevřených zdrojů a na základě dotazníků, které jsou každoročně rozesílány do jednotlivých států (velení armády včetně mírových sil, ministerstvu obrany atd.) a jsou aktualizovány jedenkrát ročně.

Arms Transfers Database

(<http://armstrade.sipri.org/>)

- Projekt je zaměřen na problematiku mezinárodního obchodu se zbraněmi, na úroveň jeho transparentnosti, vývoj monitorování a vynucování mezinárodních zbrojních embarg, vliv Kodexu chování EU na politiku exportu zbraní členských států EU, význam ručních a lehkých zbraní v ozbrojených konfliktech, vývoj Registru konvenčních zbraní OSN.
- Faktografická databáze zpřístupňuje informace o transferech konvenčních zbraní rozdělených do sedmi kategorií (letouny, obrněná vozidla, dělostřelectvo, radarové systémy, systémy protivzdušné obrany, řízené střely, lodě, motory).
- Shromážděné údaje se týkají více než 200 zemí a povstaleckých skupin za období od roku 1950.
- Údaje jsou aktualizovány jedenkrát ročně.

Data on Arms Production / SIPRI Top 100

(<http://www.sipri.org/contents/milap/milex/aprod/sipridata.html>)

- Databáze shromažďuje finanční údaje a údaje o počtu zaměstnanců ve významných firmách vyrábějících zbraně.
- Údaje jsou shromažďovány od roku 1989, jsou aktualizovány jedenkrát ročně a publikovány v ročence SIPRI.
- Na webových stránkách SIPRI je vystavena tabulka obsahující tyto údaje za rok 2005 (případně i 2004) u 100 největších firem na světě (údaje týkající se Číny nejsou zařazeny) a mapa s firmami rozdělenými dle provenience.

Database on National Export Control Systems

(<http://www.sipri.org/contents/expcon/db1.html>)

- Databáze obsahuje přehled informací týkajících se kontroly exportu zbraní v jednotlivých státech (přehled zákonů, přijatých mezinárodních smluv, licencí apod.).
- V rámci vyhledávání je možné porovnávat informace týkající se dvou i více zemí, přístupné jsou i plné texty zpráv jednotlivých států k dané problematice.
- Údaje jsou aktualizovány jedenkrát ročně.

Helena Kolátorová
helenakol@iir.cz

Petr Drulák, Petr Kratochvíl a kol.

50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV

Monografie se zabývá vznikem a vývojem disciplíny mezinárodních vztahů v Československu od padesátých let 20. století až do současnosti. Tento vývoj je dokumentován zejména na dvou klíčových institucích ve sledované oblasti v tomto období: Na osudu Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, od jeho založení v roce 1957 až po likvidaci na počátku normalizace, a posléze na Ústavu mezinárodních vztahů, především na jeho transformaci od nástroje komunistické propagandy k rozvíjející se vědecké instituci. Kniha se ale dotýká i širších témat, která souvisejí s pozicí humanitních věd ve společnosti a s nejednoznačným vztahem mezi věděním a mocí.

Více než 100 stran výběrové bibliografie.
(váz., 404 s. + 14 s. foto přílohy, ISBN 978-80-86506-64-7,
anglické resumé, cena 289 Kč)

Objednávky a distribuce: tel. 251 108 107, e-mail: cervinkova@iir.cz

Možno zakoupit i v recepci ÚMV, v pracovních dnech od 7.00
do 19.30. Nerudova 3, 118 50 Praha 1.